

exstinguetur; et erunt usque ad salutem visionis omni carni, » *¶* *Inter mortuos* idem est quod inter damnatos: cadavera enim impiorum putrescent in sepulcro, animæ vero cruciabuntur perpetim in gehenna cum damnatis, juxta illud, *Psalm. XLVIII, 45*: « Sicut oves in inferno positi sunt (Theodoreus, *constituerunt seipsos*, unde extricari non valeant), mors depascet eos; » S. Hieronymus, *mors pastor erit eorum*, et subdit: « Merito pascentur a morte, qui Christum noluerunt habere pastorem bonum, » *Joan. XI, 14*; et illud S. Gregorii, lib. XV *Moral.* cap. XII, ubi expendit illud *Job. XX, 18*: *Luct que fecit omnia, nec tamen consumitur*: « Non morte consumitur, inquit, quia si consumeretur vita morientis, etiam poena finiretur; sed ut sine fine crucietur, vivere in poena compellitur, ut ejus vita mortua hic fiat in culpa, illic ejus mors vivat in poena. »

QUONIAM DISRUMPET ILLOS INFLATOS SINE VOCE, — *q. d.* Sicut uter inflatus et vento lurgidus, magno agore diffringitur et rumpitur: sic Deus impius astu tumidus, in morte magno fragore et dolore disrumpet, facietque *ἀέριους*, id est *sine voce* (aliqui legunt *ἀέρινας*, vel potius *ἀέρινας*, id est *amentes*, ut scilicet mente, id est consilio et judicio carere, et omni ratione destitui videantur). Porro *sine voce*, id est elingues et mutos, instar piscium, ut nec loqui possint, nec, si possent, mutre vel hiscere audeant, præ confusione et conscientia seclerum; hinc ille non habens vestem nuptialem in nuptiis celestibus Agni, obmutuit; unde ligatis manibus et pedibus projectus est in tenebras exteriores, *Math. XXII, 12*. Porro Græca, verba transponunt, sic enim habent, *quoniam rumpet illos sine voce inflatos*, vel, ut nonnulli legunt, *inflatos*, unde Cervantes *¶ sine voce* refert ad *inflatos*, sicque explicat, *sine voce*, hoc est quasi flamma, blando pariter et acri silentio absumente ac deglutiente impios, emissa cœlitus, et absque ulla resistentia, sine hujus vel illius rami sese frangentis, ac veluti conquerentis fragore, integros illos penitus perdet, profligabit, dimovebit, et igne iræ divinæ sic devorabit, ut transferat quoque de loco suo in infernum.

Interpres noster pro *ἀέριαι* videtur legisse *ἀέριαι*, a *ἀέριος*, id est *inflat*, vel *inflatus*; unde verit *inflatos*, idque apte coheret cum verbo *disrumpet*; alii vertunt *inflatos*, imo nonnulli pro *inflatos* censent legendum *inflatos*; unde *ἀέριος* est *prester*, hoc est igneus turbo; Vatablus vero et alii legentes *ἀέριαι*, a *ἀέριος*, id est *precipit*, aut in *caput propendeo*, vertunt *pronus*, demissos, ut præcipites; unde Vatablus verit, *quoniam compassabit illos interclusa voce precipitatos*: precipitabit enim eos in tartara. Porro disrumpet Deus impios, *primo*, in morte, cum animam avellat et abrumpet a corpore; quæ avulsio ob summam animæ cum corpore unionem, est amarissima. *Secundo*, in judicio abrumpet, *secundo* et *tertio* in societate angelorum et

beatorum. *Tertio*, in gehenna disrumpet eos tormentis, verberibus, plagis et doloribus acerbissimis, ut membratim dilaniari et disrumpi videantur. Alludit ad tormentum rotarum, in quibus lateribus brachia et membra confinguntur; et ad rotas, quibus martyres circumacti, per suppositos cultros et gladios laniabantur et rumpebantur: similes enim rotas, sed longe atrociores in gehenna viderunt sancti, qui eo in spiritu a Deo rapti fore, quibus damnatorum corpora distorquebantur et discerpebantur, et ad ita ut semper reditiva ad nova tormenta persisterent. Vide auctores, qui de tormentis inferni scripserunt, ac præsertim Dionysium Carthusianum *De Panis inferni*, art. 47 et sequent. et *De Judicio animæ*, cap. XII et sequent. *Quarto* et genuine, græcum *ἀέριος* significat *cum vehementia et fragore elidere*, et superne decidere, uti procellosa pluvia et grandæ solet; item *divelli et abripi*, uti terra hiant absorbeatur arbores, domus, magnæque moles: simili enim modo corpora damnatorum inflata, crassa et ponderosa instar plumbi ex valle Josaphat, ubi a Christo judicabuntur et damnabuntur, dehiscente terra magno impetu et fragore elidentur, divellentur, abripiuntur atque corruunt in immum tartari, quæ omnia Noster innuit voce *disrumpet*, id est abrumpet.

ET COMMOVEBIT ILLOS A FUNDAMENTIS, ET USQUE AD SUPREMUM DESOLABUNTUR: ET ERUNT GENITES, ET MEMORIA ILLORUM PERIBIT. — *Et commovebit illos a fundamentis*, id est, ut Vatablus, *funditus eos commovebit*, sicut commoveuntur et conquassantur arbores, domus, vel cœlia, cum a fundamentis et cardinibus evelluntur: alludit ad illud *Job. XXII, 16*: « Fluvius subvertit fundamentum eorum qui dicebant Deo: Recede a nobis; hebraice est, *fluvius effusus* (Septuaginta, *fluens fundamentum eorum*: alludit ad aquas diluvii. Fluvius hic significat impetum iræ Dei in improbos, et citam eorum consumptionem, ac inundantium in eos calamitatum immensam vim et molem. Et usque ad supremum desolabuntur, id est, *extreme desolabuntur*, ait Vatablus, ut nihil eorum salvum remaneat: par enim est ut impii, qui in hac vita summam habuere delicias, consolationes et gaudia, in futura pariter summam habeant molestias, desolationes et tormenta. Et erunt genites, græce, et erunt in dolore multiplici et maximo, qualis est parturientium; hunc enim significat *ἄνεμος*: cruciabantur enim igne et tormentis gehennæ. Et memoria illorum peribit, eo sensu, quem superius deduximus, *q. d.* Impii in mente et memoria sua, dictante conscientia, in nunquam quasi canium colligent omnia sua scelera vite antecæte, quo fiet ut summo timore percellantur, et extremo pudore consternerentur; hinc Vatablus verit, *pro-*

20. VENIENS IN COGITATIONE PECCATORUM STORUM TIMIDI. — græce *veniens ἐν συλλογῇ*, id est in *sylogismo*, puta in ratiocinatione, supputatione, collectione, *q. d.* Impii in mente et memoria sua, dictante conscientia, in nunquam quasi canium colligent omnia sua scelera vite antecæte, quo fiet ut summo timore percellantur, et extremo pudore consternerentur; hinc Vatablus verit, *pro-*

dibunt scilicet, ut rationem singularum factorum, ditorum et cogitorum Christo judici exactam reddant; unde pavidi secum reputabunt quid Christo sint responsuri, et nihil appositum inveniant.

ET TRADUCENT (græce *ἐλάττω*, id est, *palam conqueunt et convincunt*, omnibusque ut reos convictos spectandos proponunt) ILLOS EX ADVERSO INQUIRATES ISORUM, — ut eas negare, palliare vel excusare nequeant: conscientia, quæ est mille testes, in die iudicii ostendet, non solum ipsismet impii, sed omnibus hominibus et angelis omnia eorum crimina, juxta illud:

Contaque cunctorum cunctis arcana patebunt.

Hinc Vatablus verit, *suisque sceleribus eorum convincentur*: sic cap. II, vers. 14: « Factus est nobis, inquit, in traductionem, » id est in publicam reprehensionem.

Minus recte Cantacuzenus: Traducunt, inquit, hoc est, seorsum ducent, et abducent impios a societate sanctorum; græcum enim *ἐλάττω* idem est quod impio improperat Jeremias, cap. II, vers. 19: « Arguet te multitudo tua, et aversio tua increpabit te, » *q. d.* Non opus erit accusatore vel

teste, quia ipsa conscientia tua scelera toti orbi pandet, accusabit et testabitur; et Job, cap. XV, vers. 24: « Terrebit eum tribulatio, et angustia vallabit eum, sicut regem qui præparatur ad prolium. »

Expende singula Sapientis verba a vers. 18 hucusque, et totidem impiorum ac damnatorum in gehenna penas reperies: singula enim novum intendant supplicium: porro hoc locot singulas penas culpis congrue sibi respondentibus ita apposite adaptat et adequat. Decidentium impiorum, præsertim tyrannorum, dejectio, inquit, sumet penam de ambitiosa eorum superbia; contumelia respondebit contumelia qua sanctos affecerunt; irrisio pariter irrisioni; perpetuas irrogabitur obstinationi, qua vitam in peccatis perpetuaverunt usque ad mortem; disrumpentur, sicut pios disruperunt: erunt sine voce et muti, quia sanctos inauditos condemnarunt, nec eis spatium se defendendi, aut facultatem loquendi dederunt; commovebuntur a fundamentis, qui fuditus pios extirpare conati sunt; desolatio succedet consolationi carnali, gemitus risui, voluptatibus et deliciis; memoria eorum peribit, quia ipsi oblitii sunt Dei legis, virtutis et salutis suæ.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Vaprica describit impiorum in inferno veram, sed seram penitentiam et complorationem, quod scilicet videntes piorum, quos persecuti sunt, gloriam, et sua supplicia, præterita hujus vite gaudia vanitatis et fugacitatis accusabunt. Ex adverso, vers. 16, describit iustorum gloriam et regnum æternum, quodque Deus in die iudicii pro iis contra impios depugnabit, in eosque omnia iræ suæ tela et fulmina ejaculabitur.

1. Tunc stabunt iusti in magna constantia adversus eos qui se angustiaverunt, et qui absternerunt labores eorum. 2. Videntes turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperata salutis. 3. dicentes intra se, penitentiam agentes, et præ angustia spiritus gementes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum, et in similitudinem improperii. 4. Nos insensati vitam illorum aestimabamus insaniam, et finem illorum sine honore: 5. ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, et inter sanctos sors illorum est. 6. Ergo erravimus a via veritatis, et justitiæ lumen non luxit nobis, et soi intelligentiæ non est ortus nobis. 7. Lassati sumus in via iniquitatis et perditionis, et ambulavimus vias difficiles, viam autem Domini ignoravimus. 8. Quid nobis profuit superbia? aut divitiarum jactantia quid contulit nobis? 9. Transierunt omnia illa tanquam umbra, et tanquam nuntius percurrrens, 10. et tanquam navis, quæ pertransit fluctuantem aquam: ejus, cum tanquam avis, quæ transvolat in aere, ejus nullum invenitur argumentum iudicis, sed tantum sonitus alarum verberans levem ventum, et scindens per vim itineris aërem: commotis alis transvolavit, et post hoc nullum signum invenitur itineris illius: 12. aut

te quam sagitta emissa in locum destinatum, divisus aer continuo in se reclusus est, ut ignearetur transitus illius: 13. sic et nos nati continuo desivimus esse, et virtutis quidem nullum signum valimus ostendere: in malignitate autem nostra consensu sumus. 14. Talia dixerunt in inferno hi qui peccaverunt: 15. quoniam spes impii tanquam lenigo est, quae a vento tollitur: et tanquam spuma gracilis, quae a procella dispergitur: et tanquam fumus, qui a vento diffusus est: et tanquam memoria hospitii unius diei praeterentis. 16. Justi autem in perpetuum vivent, et apud Dominum est mercus eorum, et cogitatio illorum apud Altissimum. 17. Ideo accipiet regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini: quoniam dextera sua teget eos, et brachio sancto suo defendet illos. 18. Accipiet armaturam zelus illius, et armabit creaturam ad ultionem inimicorum. 19. Induet pro thorace justitiam, et accipiet pro galea iudicium certum: 20. sumet scutum inexpugnabile, aequitatem: 21. acuet autem duram iram in lanceam, et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. 22. Ibiunt directe emissiones fulgurum, et tanquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur, et ad certum locum insilient. 23. Et a petrosa ira plene mittentur grandines, excandescent in illos aqua maris, et flumina concurrent darditer. 24. Contra illos stabit spiritus virtutis, et tanquam turbo venti dividet illos: et ad eremum perducet omnem terram iniquitas illorum, et malignitas evertet sedes potentum.

4. TUNC STABUNT JUSTI IN MAGNA CONSTANTIA ADVERSUS EOS QUI SE ANGUSTIAVERUNT. — Tunc, scilicet in die iudicii, cum desolabuntur et damnabuntur impii, ut dixit in fine cap. proeced. Stabant iusti in magna constantia, hoc est, cum invariabili securitate et insuperabili fortitudine, ait Dionysius: Graeca habent in singulari tunc stabit iustus (scilicet quilibet, hoc est, omnes iusti: est synecdoche) in multa sapientia, id est loquendi libertate, confidentia, audacia, contra faciem eorum qui afflicerunt eum, puta contra faciem impiorum qui tunc erunt timidi et pavidi, uti dixit cap. IV, vers. 24, ideoque non stabunt recti, sed tremuli et curvi, hoc est, non levabunt caput, nec cervices erigent, sed veluti pondere scelestorum oppressi procumbent, juxta illud, Psal. I, 5: « Non resurgent impii in iudicio; » unde S. Augustinus, lib. II *Contra Gaudent.* cap. XXXVII, donatistis, qui se iactabant justos, hoc loco abutentibus respondet: « Absit, absit, inquit, ut stent cum magna constantia, cum stabunt cum tam mala conscientia. » Hinc Syrus verit, *stabunt iusti cum magna fiducia ante eos qui angustiaverunt eum, scilicet Deum, de quo sermo precessit;* Arabicus, *tunc stabit iustus cum magna fiducia adversus faciem eorum qui eum contristaverunt.*

ET QUI ABSTULERUNT LABORES EORUM. — id est primo bona laborum eorum parva, vel labori eorum debita fraudarunt, vel exilarunt: ita S. Bonaventura, Lyranus. Dionysius et S. Augustinus, epist. 30 ad Bonifac. minus apte Hugo exponit, q. d. Qui exemerunt illos vita laboriosa, inferendo eis mortem. Pro *abstulerunt*, graece est ἀρραβαν, quod secundo viti potest, qui reprobarunt, vel vituperarunt; tertio, qui irritarunt, id est cassos et irritos fecerunt labores eorum, ut suo carerent

fructu, de quo mox plura. Porro Arabicus verit, qui negaverunt laborem (mercedem laboris) eius. Porro confidentiam et constantiam hanc, ait S. Bonaventura iustus afferet iustitia causa, parata probatio, advocatus Christus, Spiritus Sanctus, Beata Virgo, adversariorum impotentia, amicitia affinitasque cum iudice, benevolentia assessorum apostolorum, familiaritas cum angelis iudicis officialibus.

Nota, primo, quod stabunt iusti, scilicet tanquam milites victores et triumphatores impiorum: esto enim in iudicio primarii iusti, uti apostoli et religiosi, vinique apostolici cum Christo sedebant iudicantes duodecim tribus Israel, id est omnes gentes, *Math. xix, 28;* tamen caeteri communes iusti adstabunt Christo iudici, tum quia ab eo erunt iudicandi et adjudicandi caelo; tum quia vincuntium est stare, victorum iacere. Imperatorem stantem mori decet, et aiebat Vespasianus imperator, teste Suetonio; multo magis milites Christi, puta justos et beatos, stare decet. Sic S. Stephanus vidit Christum stantem a dextris virtutis Dei, *Act. vii, 55:* beati enim in caelo stant tanquam gloriosi triumphatores, uti *ibid.* dixi. Lazarus inter caetera jacebat ad mensam divitiis, cupiens satiari de ejus micis, vel dicit canis, *Luc. xvi, 21;* at in caelo stabit, et dives jacebit.

Nota, secundo, quod adversus eos, vel, ut graece est, contra faciem eorum, primo, idem est quod *cerentis*: iusti suam gloriam spectandam obijcient impii qui eos afflixerunt et occiderunt, ut vident quam dispar sit vite ipsorum, ac suis exitus et terminus, nec ipsos interissee, sed vitam miseram commutasse in beatam et gloriosam, quod valde ab ipsius cruciabit, sicut divitem epulonem cruciabat gloria Lazari, ad quam ex inferno non pot

est emergere; *Luc. xvi, 24.* Secundo, proprie contra faciem eorum significat, quod in die iudicii sancti, praesertim martyres, insurgent contra tyrannos, qui se cruciarunt et necarunt, eosque coram Christo accusabunt, et cum eo condemnabunt; unde S. Bonaventura et Glossa: « Accusabunt, inquit, iusti persecutores suos, et sancti martyres tyrannos qui eos adduxerunt in angustias. » S. Petrus et Paulus ergo in die iudicii impietatis arguent et condemnabunt Neronem, S. Sebastianum Diocletianum, S. Laurentium Valerianum, S. Caecilia Almachium (unde S. Valerianus S. Caecilia sponsus, Almachio totum hunc Sapientis locum recitavit, et minando objecit), S. Vincentium Dacianum, etc. Unde noster Edmundus Campianus, vere Campianus, hoc est athleta Christi, cum in Anglia haeticorum ministros ad disputationem provocaret, invictis decem rationibus armatus, illas ita concludit. Reginam enim modeste, sed libere alloquens: « Veniet, ait, Elisabetha, dies ille qui tibi liquide commonstrabit utri te dilexerint, Societas Jesu, an Lutheri progenies. » Acerbius septem Machabei fratres excruciat ab Antiocho tyranno, eidem Dei iudicium et tormenta gehenna comminati sunt, II *Machab.* vii, 33.

Nota tertio: Pro et qui abstulerunt labores eorum, graece est, qui spreverunt, vituperarunt, irritarunt labores eorum; quod non tantum de bonis et opibus, sed et de laboribus proprie accipias, q. d. Iusti in iudicio redarguent impios, quod labores suos salutare, quibus ipsos aliosque ad Dei cultum et salutem aeternam provehere satagebant, spreverint, obscurarint, impediierint, cassos et irritos fecerint, itaque Deo honorem, aliis exemplum, sibi salutem inviderint et eripuerint, dum pia justorum monita, etque ac mores deriserunt et exploserunt. Quae omnia tunc magna libertate et fortitudine iusti exprobrabant impii in os et faciem, dicentque: Meministi, o Nero, o Deci, o Diocletiane, cum tuo tribunali vinculus adstarem, me hae tibi praedixisse; at non credidisti mihi, nunc ergo invitus crede et experire tum nostram felicitatem et gloriam, tum tuam infelicitatem et gehennam. Haec est illa dies, quam expectavimus, tibi que intentalimus fore, ut passioni et martyrio nostro merces perpetua, tuae vero tyrannidi incendia sempiterna decernerentur. Nonne veri propheta fuimus? cerne et crede, at sero, ad tuam majorem confusionem et condemnationem. Recordaris nos ad hunc diem provocasse, nos ad hoc tribunal appellasse, appellationem nostram audire noluisti, sed irrisisti. Audivisti et exaudivisti eam Christum; tunc nos rei fuimus, tu iudex; nunc vice versa tu reus es, nos iudices. Audi ergo nostram, imo Christi de te sententiam, eamque irrevocabilem, sed iustissimam, ideoque ex zelo iustitiae, non vindictae in te dictatam. Quia Christi hostis fuisti, sanctos ejus occidisti, Ecclesiam oppugnasti, fidem ever-

fisti, ito, impie, ito, sceleste, ito, maledicte, in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus.

2. VIDENTES (Cantauczenus addit eum, scilicet iustum) TURBANTUR TIMORE HORRIBILI. — *Videntes*, scilicet, non iusti, sed impii, qui justos afflixerunt: a iustis enim transit ad impios. Graece est aoristus *ιδών*, q. d. Cum viderint, vel postquam viderint impii tantam justorum gloriam et constantiam, percellentur extremo pavore et angore: videbunt enim jam de se suaque salute esse conlatum et desperatum; videbunt suos esse iudices, qui olim ipsorum fuere rei, damnati ab ipsis ad mortem atrocem: quare jam simile, imo atrocius iudicium et damnationem ab eis expectantes, pavebunt extreme. « Spectabitur illic tortor a martyribus semper, qui martyres in supplicis spectavit ad tempus, » ait S. Cyprianus ad Demetrum. Adde, videbunt majestatem iramque iudicis, deformationem corporum suorum, et horridas spectrorum formas a demonibus assumptas; unde consernati dicent: « montibus et petris: Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum et ab ira Agni, » *Apocal. vi, 16.*

ET MIRABUNTUR IN SUBITATIONE (id est in subita adaptione, ait S. Bonaventura, Hugo, Dionysius et Glossa) INSUPERATE SALUTIS. — Graece, *ισχυροσυντη τῆ παραδόξου τῆ σωτηρίας*, id est stupentur, et quasi extra se in extasin rapiuntur in paradoxa, id est in opinione salutis, id est propter admirabilem et inopinatam salutem, gloriamque justorum, quos ipsi perditos, et in morte plane quoad animam et corpus interissee existimabant. *Παραδόξου* enim est qui novum, admirabile, inexpectatum, insolens, praeter opinionem hominum, incredibile, qualia sunt paradoxa Ciceronis et philosophorum: sic gloria justorum impis inexpectata accidit, videbiturque esse aliquid paradoxum, et quasi miraculum; quare eis admirationem, stuporem, pavorem, et quasi extasin injiciet. Sia fratres Joseph, cum a se venditum reputantes mortuum, cum jam vivum et principem Egypti viderent, et non poterant respondere nimio timore perterriti, *Genes. xlv, 3:* nihil enim ita affligit, quam subita commutatio ex summa felicitate et gloria in summam infelicitatem et vililitatem. Rursum nihil ita pungit cordis infimici quam si ex alto in imum se cadere, inanicum vero ex imo in altum erigi suspiciat, uti conigit Mardocheo cum Aman. Unde S. Bonaventura Hugo et Dionysius hanc subitacionem *insuperate salutis* interpretantur, quod subito, ex improvise et repente iusti consequantur tantam salutem et gloriam.

3. DICENTES INTRA SE. — S. Cyprianus et Lucifer pro S. Athanasio legunt *inter se*: utrumque significat graecum *ἐν τωρά*, et utrumque erit verum: primo enim dicit, id est cogitabant intra se, deinde ex vehementia doloris in vocem ever-

complorationem erumpunt, dicentque, imo clamabant inter se, ita ut iusti eminens positi facile audire queat; unde codex Vaticanus legit, *dicent sibi inter se penitentes, et propter angorem spiritus gementes*; Lucifer, *dicent inter se penitentiam habentes*; Nabalus, *penitentia tacti*, sed sero; Antonius in *Melis*, part. II, cap. LXXIV, legit *tunc dicent in seipso*, id est contra semelipso inventos et debacchantes acri et vehementi increpatione et oburgatione.

POENITENTIAM AGENTES (talit fuit Antiochi poenitentia, II Mach. IX, 13, et Esau, Hebr. XII, 17, et Judae proditoris, Matth. XXVII, 3: horum enim poenitentia ex odio et timore non culpae, sed poenae madavit) ET PRAE ANGSTIA SPIRITUS GEMENTES. — Quia, ut ait Cantacruzenus, gemitus et suspirium causa est spiritus angustia, et respirandi difficultas: cum enim praecordia dolore comprimuntur, indeque major spiritus, sive anhelitus vis interceptur, qui deinde simul totus erumpere satagit, in gemitum et suspirium erumpit: huc facit illud, *Isai. LXV, 14*: « Vos clamabitis praecordia dolore cordis, et praec conitione spiritus ululabitis. »

HI SONT QUOS ALIQUANDO HABUIMUS IN DERISUM, ET IN SIMILITUDINEM IMPROPERII. — S. Cyprianus et Lucifer, *in risu*, et *in similitudine improperii*. Graeca, Lucifer et alii haec omnia nervosius legunt in singulari de quolibet justo, hoc modo, *hic erat, quem habuimus aliquando in derisum, et in parabolam improperii*, id est in parabolam probrosam, in fabulam ignominiosam, in proverbium contumeliosum, quo utuntur homines, cum volunt cuiuspiam improbare, vel convictari: dicent enim: Eias infamis, deridearis, sisque fabula, ludibrium et probrum hominum, sicut factus est talis, qui simulabat se justum: sic *Psal. XLIII, 15*, dicitur: « Posuisti nos in similitudinem (graeco, *in parabolam*) in gentibus, commotionem capitis in populis; » et paulo antea, vers. 14: « Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem et derisum his, qui sunt in circuitu nostro. » Sic Job queritur, cap. XVII, 6: « Posuit me, inquit, quasi in proverbium vulgi, et exemplum sum coram eis; » et cap. XXX, vers. 9: « Nunc in eorum canticum versus sum, et factus sum eis in proverbium; » et in fabulam: similia sunt *Jerem. XLVIII, 32*; *Deut. XXVIII, 37*; *Ezechiel. XVI, 44*, et alibi. Cantacruzenus haec omnia refert ad Christum, de quo scriptum est, *Apocal. I, 7*: « Ecce venit cum nubibus, et videbit eum omnis oculus, et qui eum pupugerunt; et plangent se super eum omnes tribus terrae. » Verum de quolibet justo loquitur Sapiens, ut dixi, sed maxime de Christo, qui est justus autonomastice, utpote Sanctus sanctorum.

4. NOS INSENSATI VITAM ILLORUM ESTIMABAMUS INSANIAM, ET FINEM ILLORUM SINE HONORE. — Ita principes Iobii regis de propheta ad eum misso ab Fiseo aiunt: *IV Reg. IX, 41*: « Quid venit insanus

iste ad te; » et Festus ad Paulum, *Aetor. XXVI, 24*: « Insanis, Paule: multae te litterae ad insaniam convertunt; » et ipse Paulus, *I Corinth. IV, 10* et 13: « Nos stulti propter Christum, et blasphemamur, et obsecramus: tanquam purgamenta huius mundi facti sumus, omnium perisepama usque adhuc. » Quin et Christus ipse ob crucem suam gentibus fuit stultitia, Iudeis vero scandalum, ut idem ait *I Corinth. I, 23*. Adeoque cognati Christi ipsam aestimantes furiosum, Egare voluerunt, *Marc. III, 21*. Denique sancti nonnulli humilitatis et mortificationis studio stultos se simularunt, ut fecit Simon cognomento *Salus*, id est *stultus*.

Mundani ergo vitam sanctorum aestimant insaniam, quia mundanis insanum videtur carnem domare jejuniis, ciliciis, disciplinis affligere, mortificare sensus, appellitus coercere. S. Gregorius Nazianzenus in *Laudis S. Gorgoniae*: « O animam corpus prope modum etiam sine cibo, velint expers materia relinquentem; vel, ut lectus rogar, o corpus sibi ipsi moriendi necessitatem etiam ante mortem imponens, ut libertatem consequeretur anima, nec a sensibus impedimentum quidquam acciperet! » Et post pauca: « O tenera membra in terram provoluta, et seque aspere praeter naribam exerecentia! O lacrymarum fontes praetribulatione profusarum, ut in exultatione mensura faciant! O nocturnum clamorem nubes penetralem, atque ad Deum pervadentem! » Et S. Paulinus, epist. 40 ad Severum, de Melania: « Ca relectio in jejuniis, requies in oratione, et panis in verbo, habitus in panno, lectus in sagulo et centone durus in terra, etc., et sanctae animae in Domino vigilare requiescere est. » Et S. Hieronymus, epist. ad *Hellodorum*: « Super nudam metuis humum exesa jejuniis membra collidere? sed Dominus tecum jacet. Squalidi capitis horret incolta caesaries? sed caput tuum Christus est. In finita eremi vastitas te lerret? sed tu paradij mente deambula. » Huc etiam facit quod de B. Epiphano Ticinensi episcopo scribit Enochus in ejus *Vita*: « Talem bellatrix dextera animae suae certaminibus reddebat carnem, ut illi opus esset postea pro necessitate succurri. » B. Petrus Damianus, serm. 39 de SS. *Donat. et Hilari. mart.*: « Mollioris vitae latitudinem sprevit (B. Donatus), abstinence rigore illecebrosa carnis incentiva calcavit; et antequam per dignitatem sacerdotali officii ejus praedicaret lingua, praedebat jam efficaciter sub honestis et disciplinatis moribus vita; » et paulo post: « Sulebat terram suam vomere disciplinae, ut uber segetum proventus erumperet, et illiccescente caelestis gratiae radio fertillius germinaret, » etc.

3. ECCE QUOMODO COMPUTATI SUNT INTER FILIOS DEI, ET INTER SANCTOS SORS ILLORUM EST. — Graeca non habent *ecce*, et caetera habent in singulari, hoc modo, *quomodo computatus, vel annumeratus est (justus) in filiis Dei, et in sanctis sors illius est? Filios Dei* vocant, non per gratiam solum, sed per

gloriam, qui solliciti velut heredes Christi hereditatem laetitiae aeternae possident: haec enim est sors hereditaria, aequae ac beata et felix sanctorum et beatorum. Quanta dignitas sit esse filium Dei, multis ostendi *Ose. I, 40*, in fine. Vere « nimis honorificati sunt amici tui, Deus, nimis confortatus est principatus eorum, » *Psal. CXXXVIII, 17*.

6. ERGO ERRAVIMUS A VIA VERITATIS, ET JUSTITIAE LUMEN NON LUXIT NOBIS, ET SOL INTELLIGENTIAE (ita Romani, sed Regii habent, *sol justitia*; alii, *sol duntaxat*) NON EST ORTUS NOBIS. — Vere S. Hieronymus ad *Letaniam*: « Venena, ait, non dantur, nisi melle circumlita; et vita non decipiant, nisi sub specie umbrae viridum. » Impii ergo hic damnant seipso erroris et stultitiae triplicis, primo, quod erraverint a via veritatis, id est vere virtutis, vel etiam vere fidei, uti a fide aberrant heretici, ethnici et athei; secundo, quod justitiae lumen, puta lumen rationis et prudentiae iis non luxerit, eo quod illud spreverint, volentes degerere in tenebris voluptatis et concupiscentiae; tertio, quod sol intelligentiae, id est Deus et Christus, « qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, » iis non sit ortus, eo quod ipsi fenestras cordis clauserint, itaque ejus radios ad intelligendum ea quae sunt Dei et salutis, excluderint. De hoc solo ait Malachias, cap. IV, vers. 2: « Et orietur vobis timentibus nomen meum sol justitiae, et sanctus in pennis ejus: » ubi plura haec de re dixi. Audi S. Ambrosium in *Psal. XXI*: « Solem hic justitiae arbitror designari, hoc est Christum Dominum, qui nobis ignorantiae tenebris et peccatorum caecitate submersis caelestis doctrinae suae lumen infudit, et quos non habebamus oculos cordis inseruit, et velut radios quosdam apostolos suos misit, qui nos de morte leterrima delinquentes liberarent, et paulatim resolutis in nobis tenebris peccatorum matutina susceptione consuescerent, ut perfecti facillius possimus tolerare solis ardorem, hoc est, primum non praecipit facillioribus erudirent, quo capaciores efficerent caelestium secretorum. » Idem, serm. 46 de *Nativitate Christi*: « Hic, ait, est sol novus, qui claustra penetrat, inferna reserat, corda rimatur. Hic novus est sol, qui spiritu suo vivificat mortua, corrupta reparat, suscitavit jam defuncta, vel qui calore suo purgat sordida, exurit fluvida, decoquit villosa. Ipse, inquam, est, qui in cunctis actibus nostris perspicit omnia opera nostra, et non tam condemnat crimina, quam emendat. Hic plane est sol justus et sapiens, qui non sine discretionis, sicut istius sol mundi, bonis ac malis similiter circumferitur, sed quodam judicio veritatis sancto luere, occidit peccatori. » Audi et S. Gregorium, lib. XXXIV *Moral.* cap. XII: « Omnes impii in extremi die iudicii, cognita sua damnatione, iudicij sunt, *Sapient. V, 6*: *Erravimus a via veritatis, et lumen justitiae non luxit nobis, et sol non est ortus nobis, ac si aperte dicant: Interni nobis luminis radius non refulsit. Unde et*

Joannes ait, *Apocal. XII, 1*: *Mulier amicta sole, et luna sub pedibus ejus*: in solo enim illustratio veritatis, in luna autem, quae mensuris supplementationibus deficit, mutabilitas temporalitatis occipitur. Sancta autem Ecclesia, quae superius luminis splendore protegitur, quasi sole vestitur; quia vero cuncta temporalia despicit, lunam sub pedibus premit. » Hoc est quod ait Isaias, cap. VI, vers. 9, et ex eo Paulus *Rom. cap. XI, vers. 8*: « Dedit illis Deus spiritum compunctionis; oculos, ut non videant; et aures, ut non audiant: » vide ibi dicta.

Hunc damnatorum sorum et inconsolabilem gemitum graphice exprimit S. Cyrillus, orat. *De exitu animi, et secundo adventu*: « Non posset, ait, ullum hominum os motum illorum terroremque declarare; nulla hominis labia satis magnam vim habent, ad dicendum illorum statum atque ploratum: gemunt continenter et sine intermissione, sed nullus est qui miseretur; voverantur ex profundo, sed nullus est qui exaudiat; lamentantur, sed nullus est qui liberet; exclamant et plangunt, sed nullus est qui commoveatur. Tunc ubi huius mundi iactantia? ubi inanis gloria? ubi deliciae? ubi voluptas? ubi perulantia? ubi apparatus? ubi requies? ubi ornatus? ubi pecunie? ubi nobilitas? ubi tunc delectatio? ubi corporis virilitas? ubi falsa illa et inutilis mulierum pulchritudo? ubi tunc impudens et effrenata audacia? ubi tunc vestimentorum comptus? ubi peccandi impura et frivola delectatio? » Vide totam ejus orationem. Similia habet S. Ephrem, qui plenus spiritu compunctionis instar turturis ubique gemit: audi eum, tract. *De Vartias tormentis inferni*: « Tunc amarissima illacrymantem, ejulantesque dicent: O quo pacto in negligentia atque torpore tempus nostrum transiegitus? O quomodo illius sumus? O quomodo divinam Scripturam audientes irridentesque nos ipsos irrisimus? Ibi Deus loquebatur nobis per Scripturas, et non attendebamus: hic jam clamamus, et ipse suam a nobis faciem avertit. Quid nobis proderunt fines mundi? Ubinam qui nos genuit pater, ubi quae nos peperit mater? ubi filii? ubi amici? ubi divitiae? ubi substantiae atque possessiones? ubi turbae? ubi convivii? ubi varrii et intempestivi cursus? ubi reges atque potentis? Quomodo a nullo eorum salvari modo possumus, neque vero nobis ipsis opem ferre? At penitus derelicti sumus, et a Deo et a sanctis ejus. » Prosequitur deinde ulteriorum eorum lamenta: « Quid faciemus? non est amplius poenitentiae locus, non valet amplius deprecatio atque intercessio. Nulla amplius lacrymarum utilitas. Non amplius qui oleum nobis vendam, appareat pauperes atque mendici: soluta est enim omnis ceberitas. Dum nobis erat tempus, susperlentemque facultates, ipsique venditores olei clamarent: Emite, obturatis nostris auribus, nec audire nos emere oleum voluimus; modo autem quaerimus,

et non invenimus. Nulla amplius nobis miserabilibus reliqua est redemptio, nulla amplius misericordia, neque enim sumus digni. Justum est Dei iudicium. Non jam amplius sanctorum adspiciemus ordines. Non amplius lucem illam veram continebimus. orbati sequestratæ sumus ab omnibus. « Genique ultimum eorum vale ita patientie describit: « Dicendum quid restabit? Valeta, iusti universi. Valeta, apostoli, prophetae, martyres. Vale, coetus patriarcharum. Vale, monachorum agmen. Vale, crux speciosa atque vivifica. Vale, colorum regnum, omni fine carens. Vale, suprema Jerusalem, primitivorum mater. Vale, paradisi voluptatis. Vale etiam, tu domina Dei genitrix, mater amatoris hominum Dei. Valeta, patres ac matres, filii atque filiae, nullum sigillum vestrum visuri sumus ultra. Postea vero abiturus est unusquisque in preparatum sibi ob prava sua opera tormentorum locum, ubi vermis eorum non moritur, neque ignis exstinguitur. »

7. LASSATI SUMUS IN VIA INIQUITATIS ET PREDITIOMIS. — Græce, *repleti vel satiati sumus viis iniquitatis*, id est ambulavimus per vias iniquas usque ad satietatem, puta ad lassitudinem: saties enim in ambulando est corporis lassitudo, sicut saties in comedendo est ventris plenitudo; unde Noster solertè vertit, *lassati sumus*. Hinc græci *καταρτία*, id est *multitiam* et iniquitatem, derivant a *κατά*, id est *labor*, et a *κατά*, id est *laborare*, eo quod omnis iniquitas plena sit laboris et molestiæ; unde et in Scriptura ipsa vocatur *labor* et *dolor*, ut docet S. Chrysostomus in *Psalm.* cxxx, et hom. 7 in *Acta*. Hinc et amor ipse vocatur *labor* et *dolor*, quia eum parit: nam sine dolore non vivitur in amore, præsertim mundano et carnali; unde illud de senibus Susanna castitatis insidiantibus, *Dan.* xiii, 10: « Erant ergo ambo vulnerati amore ejus, nec indicaverunt sibi vicissim dolorem suum: erubescerant enim indicare sibi concupiscentiam suam. » Amor ergo est dolor, hoc facit illud Virgilii de Didone, amore *Ævea* saucia:

Vulnus alii venis, et cæco capisur igne.

Idem locum habet in amore casto et sancto; unde ait sponsa, *Cant.* ii, 5: « Quia amore langueo. » Symmachus, *quia vulnerata amore ego sum*.

ET AMBULAVIMUS VIAS DIFFICILES. — Græce, *διόδια*, *επίστας*, *ἀέτους*, id est *peruosissimos eremos* (Lucifer pro S. Athanasio legit *eremitas*), *inviatas*, puta solitudines inaccessas, et deserta impermeabilia, nimirum mille periculis, mille molestiis obsita: Sfrus, *ambulavimus vias ambulabiles*, vel in *desertiis inaccessabilibus*. Ita vocant viam iniquitatis, voluptatis et concupiscentiæ, tum quia iniquitatis, voluptatis et concupiscentiæ tum quia deserta a Deo omni quo bono; tum quia per eam via nulla est ad felicitatem; tum quia ducit ad desolationem æternam. Vide S. Gregorium Nazianzenum, tract.

De Vita itineribus. Considera, an non avaro sit difficile maria et terras obire, ut opes congreget? guloso ventrem infarcire, ut capite doleat, stomacho nauseet, membris torpeat, febribus aestuet, crapula milleque morbis crucietur? luxurioso veneri vacare, ut luem veneream, sordes, vomicas et carcinomata patiatur? superbo, irato, invidio, ut mille animi aestibus, timoribus et doloribus agitur, dum se despiciat, æmulum suspicibusque anteferri videt? Hic verum est illud, *Psalm.* xiii, 3: « Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt: » nam, ut recte ait noster Loricus, aut fradantur luto interperantia aut lapidibus leduntur avari, aut arduo lassantur ascensu ambitiosi, aut spinis eruantur iracundi, aut tenebris invidi cœcantur, aut turbe adulatores comprimuntur, malive exemplis, aut inæqualitate et confragositate acediosius retardantur. Ex adverso de via justorum dicitur, *Proverb.* cap. iv, vers. 18: « Justorum autem semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectam diem; » et *ibid.* cap. xv, vers. 19: « Iter pigrorum quasi sepes spinarum, via justorum absque offendiculo. » Porro impii difficultatem hanc, quasi amore ebrii et stupidi, sepe non sentiunt, aut non advertunt. Causam dat Auctor imperfecti apud S. Chrysostomum, homil. 28 in *Matth.*: citato enim hoc Sapientie loco, subdit: « Ergo laborant multum, et contendantur in seculo, sed laborem non sentiunt, spiritus enim qui seducit eos, ipsos delectat in malo: sicut enim qui suscipiunt jugum Christi, Christus eos delectat in spiritu, ne fatigentur in bonis operibus, sic et qui jugum suscipiunt diaboli, diabolus eos delectat et decipit, ne discedant a malo impii usque ad mortem suam. Ideo dicit Christus: *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve*. Nam etsi corpore non gravantur peccatores, nec laborant, anime tamen eorum gravate sunt et laborant, dicente Propheta de onere peccatorum: *Quoniam iniquitates meae superposuerunt caput meum, sicut onus grave gravate sunt super me*. Et iterum Zacharias, cap. v, 8, *iniquitatem super talentum plumbi sedere conscribit*.

VIAM AUTEM DOMINI IGNORAVIMUS. — Hæc est via regia virtutis, amanti plana et facilis, quæ recta ducit ad felicitatem et cælum.

8. QUID NOBIS PROFUIT (IMO VERO quantum obfutit) SUPERBIA? AUT DIVITIARUM JACTANTIA QUID CONTULIT NOBIS? — Nil nisi mille quas, animi agilitates, scelera, mordacia conscientie tormina, ac corporis mentisque supplicia præsentia et æterna; S. Cyprianus et Augustinus legunt, *divitiarum jactatio*; Lucifer, *divitia cum exultatione*; Græca, *divitia cum jactantia quid ostulerunt?* nam divitiæ sine jactantia multum conferunt ad virtutem, puta ad eleemosynam, per quam divites sibi emunt cælum; verum jactantia opum non prodest, sed obest, quæ existit superbiam, iram, invidiam, etc., quæ recta ducit

ant ad tertiam. Pro *jactantia* græce est *ἀλαζονία*, id est *superbia*, fastus, insolentia, ostentatio, arrogantia, hæc omnia parum divitiarum, ni virtute regantur; unde multos tales videmus divites. Syrus, *quam utilitatem attulit elatio, aut quam utilitatem attulit nobis superbia nostra?* Arabicus, et *quid attulerunt nobis divitiae cum magnificentiæ?*

3. TRANSIERUNT OMNIA ILLA TANQUAM UMBRA (Cujus cum vita analogias recensui *Eccle.* cap. vii, 1, et cap. viii, 13), ET TANQUAM NUNTIIUS PERCURRENS. — Ita Romana, et hoc significat græcum *παρρηγορεύων*: quare minus recte alii legunt, *precurrens nuntius*. Hic non intelligitur masculine, ut sit idem, quod vir nuntians, sive cursor, sed neutre, ut sit idem quod *nuntium*, græce enim est *ἀγγελία*, id est *annuntiatio*, nuntium, rumor, fama; nuntium enim cum affertur, tamdiu dumtaxat consistit, quamdiu ab ore dicentis ad aures audientis perfertur. Rumores sepe falsi sunt, et sive veri, sive falsi sint, cito pertranscunt et evanescent instar somnii. Cum essem Lovanii, quotidie per urbem rumores miri, sed ficti spargebantur, multosque commovebant, sed illico evanescebant. Inquisitum est in auctores, et deprehensi sunt duo, qui quod nocti somniant, mane in vulgus spargebant. Tales sunt opes et voluptates omnes hujus vite. Id clare vident singuli in morte; unde nuper Philippus III, pius Hispaniarum rex, mortuus aiebat: « Nihil prodest regem esse, nisi ut in morte crucietur fuisse. »

Nota PRIMO, impii hic rerum evidentiâ suaque jactura et danno contrivsi serio, sed sero, agnoscent vanitatem suarum opum, honorum et voluptatum, quod scilicet cito absint et evanescent, nullo relicto sui vestigio; unde eas comparant rebus summe fugacibus, scilicet primo umbre; secundo rumori; tertio navi aquam sulcanti; quarto avi per aerem transvolanti; quinto sagittæ emissa. Quid umbra inanitas? quid rumore vanitas? quid navi fugacitas? quid ave volante volucitas? quid sagittæ jaetu cœcus et pernicitas? Nota SECUNDO, hic esse mimesin, sive imitationem, non tam verborum, quam sensus impiorum, imitatur enim Sapiens referretque non tam dicta vel dicenda, quam ipsa sensa eorum: nil enim cogit nos dicere, quod impii in die iudicii explorant, isdem hæc similitudinibus omnibus sint usuri; sufficit, quod hæc vel similibus utuntur, perinde ac facti S. Gregorius Nazianzenus, orat. 10: « Ejusmodi, ait, vita nostra est, frater, qui fluxam vitam ducimus; ejusmodi in terra ludos, ut cum non simus, nascamur; cum nati sumus, rursus dissolvamur. Insomnium sumus minime occisens, spectrum quoddam quod teneri non potest, avis prætereundis volatus, navis in mari vestigium non habens, pulvis, vapor, ros matutinus, flos suo tempore nascens, et suo tempore marcescens. *Homine sicut farum dies ejus, tanquam flos agri sic effloretur*. Pulchre S. David his

verbis de nostra imbecillitate philosophatus est, quemadmodum et in illis: *Pauca sunt dies hominum in eorum vita mihi*. Quin etiam dies humanos palui mensuram esse definit: nam quid de Jeremia quispiam dixerit? qui cap. ix, etiam matris succenset se in lucem editum dolens, idque propter aliena peccata. »

10. ET TANQUAM NAVIS, QUÆ PERTRANSIT FLUCTUANTER AQVAM; CŪS, CUM PRÆTERIERIT, NON EST VESTIGIUM INVENIRE, NEQUE SEQUITUR CARINÆ ILLIUS IN FLUCTIBUS. — Pro *carinæ* græce est *καρῖνα*, id est *itineris* (aliqui perperam legunt *καρῖνα*, id est *semitarum*) vel ingressus, aut mentus ejus inter fluctus; hunc enim illico ubi navis pertransiit, fluctus obruant; verum exemplaria correctæ pro *καρῖνα* habent *καρῖνα*, id est *carina*, uti veritè Noster. *Carina* proprie est ima pars navis, ejusque fundus et quasi venter, qui aquam subintrat et sulcat, non relicta semita, sive non terendo viam. Vox *fluctuantem* et *fluctus* notat pericula navis et navigationum, ut nunc fluctibus in cœlum attolli, nunc in abyssum deprimi videntur, juxta illud, *Psalm.* cvi, 26: « Ascendunt usque ad cœlos, et descendunt usque ad abyssos: anima eorum in malis tabescebat; » et illud Ovidii:

Tollitur in cœlum, nunc imas radices undas.

Longe majora sunt pericula hujus vite, præsertim voluptuariarum impiorum.

Apposite voluptas et vita comparantur navi et navigationi ob æquam utriusque brevitatem, fugacitatem, pericula et naufragia: navis enim est curus marinus, quo multi merguntur. Nota est historia Jona natantis et navigantis in ventre ceti, et ad Deum suspirantis, cap. ii, vers. 6: « Circumdederunt me aquæ, inquit, usque ad animam, abysus vallavit me, pelagus operuit caput meum. Ad extrema montium descendi, terra vœces concluserunt me in æternum. » Hinc Sodalitas apud Stobæum, *serm.* 121: « Mors, inquit, omnium mortaliu portus est. » Hinc et prisorum sepulera erant ad mare et portus: unde ibidem sepulti sunt Ajax et Cato, teste Plutarcho in eorum *Vita*, ac Mathathias cum filiis Machabæis, ut patet I *Machab.* xiii, 29. Hinc illud Propertii, lib. III, *eleg.* v:

He, rates curvæ, et lethi contentis causas:
Terra parum fuerat, satis adjecticus undas.

Et illud Alexidis apud Stobæum, *serm.* 59: « Quisquis, ait, mare navigat, is aut insanit, aut mendicis est, aut mori cupit: ex his tribus non fieri potest, quin unum saltem verum sit; » quibus congruit Plinius, lib. II, cap. xlvii, dicens: « Nec tamen sævitia tempestatum concludit mare; pirata primum coegerunt mortis periculo in mortem ruere, etc., nunc idem hoc avaritia cogit. » Addit Stobæus ex Sophocle:

Mare navigantes plane sunt homines miseræ,
Quibus neque dæmon, neque dærorum aliquis unquam

Divitia. *Quam* tribuerit gratiam;
 Similes autem urianibus mergis.
 Sependem de navibus mare circumspicentes
 Sedem ad litora conversi, illa vero adhuc emittit
 Alluuntur, modicum autem lignum mortem probat.

Addit Plinius in *Proem.* lib. XIX: «*Aut velis navigatur, ut motis provocari mortem.*»

Porro recte per hanc vitam navigandi metho-
 dum docet S. Gregorius Nazianzenus, orat. 3 De
 oce: «*Ne emullemini, inquit, mercatores, qui
 partim nimis mercibus onerata navi ventrem po-
 tius disruperint, navimque aquis demerserint,
 quam ut ex inexplebili aviditate fructum cap-
 iant, et dum pauca luca captant, gravissimis
 damnis afficiuntur; cavendum ergo ne graventur
 corda,*» etc., ut *Luc.* XXI, 34, cavetur. Et S. Chry-
 sogenus martyr scribens S. Anastasie, Christi
 genita in vincula conjecta, sic ait: «*Idem omnes
 mare navigavimus, et corpora nostra ejus fluctus
 sulcunt, veluti navigia, quae animae perinde ac
 nauclerum gubernant; ex his autem navigiis aliqua
 tam fortia, tam bene compacta sunt, ut perfacile
 scindant impetu maris undas, et per medios fluctus
 absque detrimento pertranseant ad portum
 exoptatum; tam alia fragilia, ut passim de salute
 periclitentur. Gaude ergo, Anastasia: etsi enim
 tua ista navigatio non sine maximis tempestati-
 bus et periculis agitur, brevi atque felicitate cursus
 navigationis tuae finietur, atque in portum exopta-
 tum, Christo fructura cum martyrii palma per-
 venies.*» Vide B. Petrum Chrysologum, serm. 8
 De *Jesumio*, et S. Chrysostomum orat. De *Philogonio*,
 et S. Maximum, hom. 2 De S. *Eusebio*.

Porro Plinius, lib. XXXII, cap. IV, ait: «*Licet
 incredibile dicta, aliqui tradunt tardius ire navi-
 gia testudinis dextrum pedem vehementia;*» sed
 hoc fabulosum et superstitiosum videtur, si litte-
 ram spectes; verum tamen est, si tropologicae intel-
 ligas: *pes enim testudinis est affectus aecidi,
 tardi et pigri, qui navim et navigationem suam in
 portum felicitatis sua inertia multum remoratur
 et retardat.* Ergo vitam humanam navigationi
 esse persimilem liquet, et ex humani corporis
 fabrica universim ac sigillatim per partes in-
 specta; et primo ex loco ubi ea edificata est a
 deo, pene enim ad hujus normam generationes
 ceterae; secundo varietate rerum, quibus con-
 stat; tertio ventorum flabris, quibus movetur;
 quarto ex spina, capite, lingua, umbilico et id
 genus aliis, quae singularem cum carina, puppi,
 clavo et anchora habent analogiam. Sicut navis
 construi atque compingi ad sinus et ripas aqua-
 rum, in quas proximas facile jam perfecta con-
 fici possit; sed ita ut machinis opus sit, ut de
 navibus propter intermissam navigationem in
 ritus subductis, et transacta bieme in mare de-
 duendis, a parte totum nominans, canit Lyricus
 etc. *Carmin.* od. IV:

Hiems grata vice veris et Favoni,
 locus machinae carinas.

Sic et corpus Adae propter, sive juxta aquas,
Genes. II, 7, «*formavit Dominus Deus:*» audi
 S. Gregorium, lib. VI, *epist.* 26: «*Vita nostra
 naviganti similis est; is qui navigat stat, sedet,
 jacet, vadit, quia impulsu navis ductur: ita et
 nos sumus, qui sive vigilantes, sive dormientes,
 sive tacentes, sive loquentes, per momenta tem-
 porum quotidie ad finem tendimus.*»

11. AUT TANQUAM AVIS, QUAE TRANSVOLAT IN AERE,
 CUIUS NULLEM INVENITUR ARGUMENTUM ITINERIS, SED
 TANTUM SONSUS ALARUM VERBERANS LEVEM VENTUM,
 ET SCINDENS PER VIM ITINERIS AEREM: COMNOTIS ALIS
 TRANSVOLAVIT, ET POST HOC NULLEM SIGNUM INVEN-
 TUR ITINERIS ILLIUS. — Graeca pro *set tantum sonsus*,
clarus habent, percussio vero, seu ictus tur-
bans verberatum aere levem, et scissum ut stridoris
motus alis pertransiit, et post hoc non est signum in-
ventum meatus in eo. *Παρά* in dandi casu habet
 multi codices cum Vaticano, quod veritur, *ictus*
aut percussio, ut avis sit suppositum verbi per-
transiit; at, ut in Complutensi et Regio legitur,
in recto παρὰ, ictus vel percussio: Vergilio sen-
suum recte explicuit: idem pro παρὰ, id est per-
cussio, verit sonitum, quia avis percussio alis
aerem, volando excitat sonitum. Est metonymia:
 «*Scindens per vim itineris aerem, a id est scin-*
 dens per vim, sive violentiam aerem, quem secut
 iter faciendo, sive scindens aerem per vim,
 quam facit itinerando, puta volando. Perinde
 igitur omnia hujus mundi gaudia illico trans-
 eunt, imo transvolant, instar avis per aerem
 transvolantis.»

12. AUT TANQUAM SAGITTA EMISSA IN LOCUM DESTI-
 NATUM (graeco, in scopum, qui sagittariis tangendus
 praefigitur), DIVISUS AER CONTINGO IN SE RECLUSUS, ET
 IGNORETUR TRANSITUS ILLIUS. — *Tota sagitta emissa*
non est nominativi, sed ablativi casus, ut pe-
ter ex graeco. Noster videtur legisse ἀνοστή, id
est reclusus est: aer enim dum in se redit, in se
quasi clauditur, unitur et coit; jam legitur ἀνοστή,
id est resolutus est, aer enim sagitta divisus strin-
gitur et condensatur, ac post eam solvitur, laxa-
tur, et in se quasi solutus redit. Sensus est, q. d.
 Sicut postquam sagitta in scopum destinatum
 emissa est, illico aer per eam divisus in seip-
 sum revolvitur ac redit, ita ut ignoretur ejus tra-
 jectus vel transitus: sic prorsus vita nostra, ubi
 ad mortis metam devenit, nullum sui relinquat
 vestigium, sed res omnes in se redeunt, ac
 opes ad haereditas transeunt, domus ab aliis habi-
 tantur, agri et vineae ab aliis coluntur, perinde
 ac si herus eorum jam defunctus nequam eas
 possedisset, sed tantum eas instar sagittae celer-
 rime pertransisset, vel potius pervolasset. Rur-
 sum, sicut aer sagitta divisus, post eam illico coit
 in sese: sic sublati factioso qui republicam in
 schismata dividit et secat, illico illa coit in sese,
 reconciliatur et tranquillatur. S. Gregorius, lib.
 XVI *Moral.* cap. v, *isdem* fere similitudinibus
 constantem rerum temporalium repraesentat: «*Car-*

nalis gloria, inquit, dum nitet, cadit; dum apud
 se extollitur, repentinò intercepta fine termina-
 tur. Sic ad nubila fumus attollitur, sed repentinò
 in nihilum tumescendo dissipatur. Sic ab infimis
 nebula descensendo se erigit, sed exortus hanc
 solis radius, ac si non fuerit, abstergit. Sic in
 herbarum superficie nocturni roris humor asper-
 gitur, sed diurni luminis subito calore siccatur.
 Sic spumose aquarum bullae inchoantibus plu-
 viis excitate ab infimis ceratim prodeunt, sed eo
 celerius dirupte deperant, quo inflata citius ex-
 tenduntur. Cumque excreverit ut appareant,
 excreverendo peragunt ne subsistant.»

Nola hic gradationem: primo enim comparant
 impii fugacitatem suarum voluptatum umbræ,
 quæ fugit, sed pedetentim et lente; sequitur enim
 pari passu suum corpus. Secundo, nuntio, quod
 vellet esse umbra, nuntium enim perferunt cura-
 sores. Unde nuntium sive famam ita pingit Vir-
 gilius, IV *Aeneid.* vers. 174:

Fama animum, quo non aliud velocius ullum,
 Mobilitate viget, viresque acquirit eundo;
 Parva metu primo, mox sese attollit in auras,
 Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.
 Illam terra parens ira irritata deorum,
 Extremam, ut perhibent, Coeo Encealogue sororem
 Progenit, pedibus celerem, et pernicibus alis.

Tertio, comparant eam navem, quæ ventis acta ve-
 locior est cursore et nuntio: navis enim est quasi
 cursor marinus ventis alatus et impulsus, juxta
 illud Tibullii:

Ipsa levi fœtâ volitantem flamme currum.

Quarto, avi, quæ volatu suo superat cursum tam
 navis, quam cursoris. Quinto, sagittæ, quæ om-
 nium est velocissima, maximo enim fetur im-
 petu. Simili gradatione utitur Job cap. IX, vers.
 25 et 26: «*Dies mei, inquit, velociores fuerunt
 cursore fugerunt, et non viderunt bonum: par-
 transierunt quasi naves poma portantes (quæ ce-
 lerius cæteris navigant, ne poma marcescant), si-
 cut aquila volans ad escam.*» Ergo re proli-
 dus perpensa non est sagitta, quæ tam cito ex
 arcu in scopum insillat; non est avis, quæ ocyus
 transvolat; non est navis, quæ aquilone impulsa
 ita rapim per mare decurrat; non est umbra,
 tum subito apparet et disparsens; non est ven-
 tus, tam rapide per terram fluitans; non est
 fulmen ita velociter et coelis in terras delapsum,
 quam velociter ab ortu rapimur ad occasum, a
 vita ad mortem, a cunis ad tumulum; nec prius ad
 vivendum, quam ad moriendum in orbem ingre-
 dimur, par est progressus vite et mortis; nascendo
 morimur, pulvis sumus, et in pulverem statim
 reversuri. Quicumque ergo mortalis es, et morte
 damnatus, assidue de morte cogita, et ad mor-
 tem te compara. Tempus itaque velocibus om-
 nibus velocius est, quo decurrit vita nostra, om-
 nisque ejus voluptas, tum quia tempus est men-
 sura motus primi mobilis, qui est velocissimus;

quævis enim stella octavi coeli, sive, firmameuti
 in æquinoctialis posita, singulis horis conficit 43
 miliones milliorum; longe plus spatii conficit
 novum colum, ac magis decimum, multoque
 magis undecimum, si quod sit: nam nonnulli
 mathematici nocturni roris humor decem celos
 se invenisse asserunt; cogita ergo quam velox sit
 tempus: vide dicta *Genes.* I, 14; tum quia ex
 tempore nihil est presens, nisi nunc, id est in-
 stans vel momentum temporis, tempus enim præ-
 teritum non est, sed fuit, futurum non est, sed
 erit; nunc autem per instans unicum duntaxat
 durat, quare in instanti est, et in instanti esse
 desinit; in instanti ergo, id est celerrime, transit
 et avolat: unde sequitur:

13. SIC ET NOS NATI CONTINGO DESIVIMUS ESSE
 (Vatablus, *defecimus*): ET VIRTUTIS QUIDEM NUL-
 LUM SIGNUM VALUIMUS OSTENDERE: IN MALIGNITATE
 AUTEM NOSTRA CONSUMPTI SUMUS. — *Tota continentio non*
est in Graeco, sed subintelligitur, ut patet ex jam
dictis, et ex similitudinibus allatis: nam motus
umbræ, nuntii, navis, avis et sagittæ continuo
transeunt et desinunt; ergo et vita nostra, qui
illis simillima est, continuo transit et desinit.
 «*Quotidie morimur, ait Seneca epist. 24, quod-*
fide enim demitur aliqua pars vite; et tunc
quoque cum crescimus, vita decrescit. Infan-
tiam amissimus, deinde peritiam, deinde ado-
lescentiam; usque ad hesternum, quidquid transi-
it temporis, perit; hunc ipsum, quem agimus,
diem cum morte dividimus. Quemadmodum clep-
sydrum non extremum stillicidium exhaurit, sed
quidquid ante defluxit: sic ultima hora, qua
esse desinimus, non sola mortem facit, sed sola
consummat. Tunc ad illam pervenimus, sed diu
venimus:

Mors non una venit, sed quæ rapit ultima, mors est.»

Hinc S. Augustinus, lib. XIII De *Civitate.* cap. x et xi,
 docet vitam nostram non esse aliam quam conti-
 num cursum ad mortem.

ET VIRTUTIS QUIDEM NUL- LUM SIGNUM VALUIMUS
 OSTENDERE. (Non valuimus, quia non voluimus:
 voluntatem enim nostram ita occupavimus vo-
 luptatibus, ut virtuti vacare non vellet, nec ve-
 leret, vires enim ejus omnes exhausimus in gusta
 sensuque voluptatum: quare plene et perfecte
 virtutis, præsertim eminentis et heroicæ, ac im-
 primis gratiæ et charitatis divinæ, nullum actum
 edere potuimus, etsi virtutis humane, ut elee-
 mosynæ, aliquos actus ediderimus; sed) IN MA-
 LIGNITATE (graeco, *in pravitate*, id est in malitia) NOSTRA
 (hoc est primo, propter malignitatem nostram;
 secundo, nostramet vilio in interitum corruimus;
 tertio, cum omni astutia et prudentia nostra ne-
 scivimus consulere nobismetipsis; sed) CONSUMPTI
 SUMUS, — graeco, *καταπαύθημεν*, id est sumpta et
 impensa exhausti sumus, quasi dicat: Omnem
 sumptum, omnem expensam, omne pretium,
 omne impendium tum temporis, tum omnium

sanctitas, vim virtum sive corporis, sive anime, impendimus in nostras malas et pravos voluptates: quare in his quoad omnia exhausti et consumpti sumus. O nos dementes! si enim hæc in Dei obsequium, uti debebamus, impendissemus, non fuisset consummati. Jam autem opes, famam, corpus, animam, omniaque nostra impendimus, fecimusque pretia nostri exiti: iis enim quasi pretio carissimo enim et comparativum nobis tormenta gehennæ, o stoliditatem, o vesaniam nostram, æternis ardentibusque lacrymis deplorandam!

14. TALIA DIXERUNT IN INFERNO HI QUOS RELEGAVERUNT. — Hæc verba non exstant in GRECO, sed subintelliguntur: ex dictis enim liquet hæc usque locutus esse impius. Per infernum accipe primo, non gehennam, sed locum inferiorem in valle Josaphat, in quem conjiciendi sunt impii velut rei in die judicii, ut excipiant sententiam damnationis a Christo, indeque deturbentur in infernum gehennæ: hæc enim impiorum cum piis dissertatio instituenda est in die judicii, non in gehennâ, ut patet ex dictis, licet eorum comploratio duratura sit in gehennâ per omnem æternitatem: ita Dionysius et noster a Castro. Unde secundo, infernus hic accipi potest pro gehennâ, ut impii in die judicii damnandi dicantur esse in inferno, quia adjuvati inferno more in infernum ibunt, ut jam alterum pedem laborem videantur in inferno, etsi reipsa in eo nequid sint, nec ejus tormenta sentiant, unde nec eorum meminerint, sed ubi in eo illa senserint, continuabunt et mille ejulatibus augebunt sua hæc lamenta. Sicut ergo reus ob scelera suspendendus condecoratur e palliolo, ut suo exemplo ceteros a furtis et sceleribus absterreat: sic hic condecorantur impii ex inferno, ac sua comploratio omnibus inlucant illud Virgilio, VI Æneid. vers. 620.

Discite justitiam metuiti, et non temere timeo.

15. QUONIAM SPES IMPII TANQUAM LANUGO EST, QUE A VENTO TOLLITUR: ET TANQUAM SPUMA GRACILIS, QUE A PROCELLA DISPERSITUR: ET TANQUAM FUMUS, QUI A VENTO DIFFUSUS EST: ET TANQUAM MEMORIA HOSPITIS ENIM DII PRATEREUNTIS. — Confirmat Sapiens dicta impiorum, quod scilicet voluptates transeant illioco instar umbræ, nunti, navis, avis et spigitæ, aliis quatuor similitudinibus, scilicet lanuginis, spumæ, fumi et hospitis. Legit Noster *græce*, id est lanugo, jam legitur *græce*, id est puteis. Lanugo est mollis lana; item prima genarum barbeque pili, item plumæ, passpi, villi, qui lane habent similitudinem; unde Plinius, lib. XXV, cap. xiii: *Senecio herba dicitur, quasi sentis lanuginis*, inquit, et canis pills vestita, eo quasi in pappos abeat, et lanuginem carduorum floribus similem habet: sic villi et flocci arborum, herbarum et plantarum vocantur ea-

rum lanugo, quæ per aerem volitat, et vento levissimo impellitur, præsertim in autumno, cum a tenui aura diffatur. Spuma fit ex fluctibus maris vel fluminis inter se collisis, cui simile est illud, *homo balsa*; unde notat hominem opibus, viribus, scientia, honore inflatum et turbidum, cuius inflatio et fastus instar spumæ levi adversitatis procella dissipatur. Fumus ex igne assurit, notatque ambitionem vel iræ impetum, qui instar fumi quo alius attollitur, eo citius evanesit, juxta illud, *Psalm. LXXII, 18*: « Dejecisti eos dum allaventur; » et illud, *Psalm. XXXVI, 20*: « Deficientes quemadmodum fumus deficient. » Memoria hospitis dii unus prætereuntis: cum ipsa die desinit: sic et vita nostra cum ipsis ejus diebus, adeoque ultimo ejus die desinit. Hospites ergo hic sumus, peregrini et advenæ unius diei, sicut et omnes patres nostri.

Simili modo et schemate Patres voluptates vite hujus comparant ventis, mari, procellis, sordis ob similem inconstantiam et fugacitatem. Audi Gregorium Nazianzenum, orat. *De Pauperibus amandis*: « Nil est in rebus humanis natura stabile, nihil æquabile, nihil sufficiens, nihil in eodem statu permanens; sed omnia quadam veluti rota circumvolvuntur, diversas sepe diebus singulis, etiam horis, vicissitudines alterante; ut instabilis ventis, et navigi mare secantis vestigiis, et fallacibus noctis insomniis, quorum brevis est gratia, et his quæ pro ludum in arena fingunt pueri, magis fidendum sit, quàm presentis hominum prosperitati. Quare præterea faciunt, qui propterea quod non fidunt rebus presentibus, rationibus suis consulunt in futurum; et propter instabilem humane felicitatis conditionem, benignitatem et misericordiam, quæ nunquam deficit, complectuntur. » Audi Nazianzeno perflamiam S. Basilium in prima *Proc.*: « Sicut mare in eodem statu consistere non diu potest; sed quod vides tranquillum, paulo post ventorum impetu turbatum aspicias; quodque horridum et undis fervens ac tumidum, mox nulla quiete consistere videbis: sic humane res facile utrinque convertuntur. » Audi et Origenum, hom. 5 in *Psalm. LVI*: « Si naviges, in mari positus vides terras, ac promontoria, ac montes transientia, non quod illa continuo moveantur, sed quia tu, vento prospere flante, transis, illa se subducere videntur ac ferri: ita et in hoc seculo, si Sancto Spiritu mentem tuam perfunde et spirante, secundo ac prospero navis cursu, pertransibis sensu tuo omnia hæc que videntur, quia temporalia sunt, et intuens illa que æterna sunt, sine dubio dicis: Quia hæc omnia, que videntur, jam non sunt, quia nec futura sunt. »

16. JUSTI AUTEM IN PERPETUUM VIVENT, ET APUD DOMINUM (GRÆCE, IN DOMINO, id est apud Dominum, vel proprie, *g. d.* in Domini Dei visione et possessione sita est beatitudo justorum) EST MERCE EORUM, ET COGITATIO ILLORUM APUD ALTISSIMUM

— Redit ad antithesin, docetque quam justorum ars felix antecallat sorti infolici impiorum; justus ergo in perpetuum vivent vitam felicem et beatam, impii vero, esto victuri sint in gehennâ, tamen quia vivunt in perpetuis cruciatibus, hinc vita eorum potius mors dicenda est, quam vita.

« Apud Dominum est merces eorum, » scilicet eorum labori et patientiæ decreta et reposita, ut illam eis post mortem tribeat. Rursum « apud Dominum, » *g. d.* Non homo, sed Deus hanc mercedem justis largietur, puta divinam, celestem, immensam, perpetuam, imo seipsum, juxta illud Deo ad Abraham, *Genes. xv, 1*: « Ego prolecor tuus sum, et merces tua magna nimis. » Vox merces arguit justos bonis operibus mereri gloriam æternam: merces enim correlativa est meriti, merces enim meriti est merces, et vicissim meritum mercedis est meritum: huc facit illud Christi, *Apoc. XII, 12*: « Merces mea mecum est, reddere unicuique secundum opera sua. »

ET COGITATIO ILLORUM APUD ALTISSIMUM. — Græce, *g. d.*, id est cogitatio, cura, tam active, quam passive accipi potest: active, *g. d.* Deus est merces justorum, quia ipsi omnes suas cogitationes et curas dirigunt ad Deum: non enim aliud cogitant, quam qua ratione ei magis placere queant, eumque magis ament et colant. Rursum justus non cogitat, nec curat, aut sunt solliciti de seipsis, sed omnem suam sollicitudinem projiciunt in Deum, ut ait S. Petrus, sciunt enim se Deo esse curæ, diomque cum Psalte, *Psalm. XXXI, 1*: « Dominus regit me (hebraice, Dominus pastor meus, qui me quasi ovem suam pascit et regit) et, (idcirco) nihil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocavit. » Ita S. Bonaventura, Hugo, Dionysius et Helicet.

Passive, *g. d.* « Cogitatio illorum, » scilicet justorum, id est sollicitudo et cura de justis, est apud Altissimum: non enim rex, non pontifex, sed ipse Deus, curat res justorum, cogitatque quomodo eos gratia et gloria exornet, ac contra omnes hostes omniaque mala tueatur et protegat, alme mercedem laboribus et afflictionibus eorum tribeat condignum, imo supereminente: ita Castalcæus, Osorius, Lyranus et alii. Hic sensus magis respondet ei quod præcessit: « Et apud Dominum est merces eorum; » uterque tamen connexus est, ideo enim Deus cogitat de justis, eo quod curat, quia justus omnes suas cogitationes, spes et curas a se abdicant, easque conjeerunt in Deum, juxta illud Christi ad S. Catharinam Serensensem: « Filia, assidue cogita de me, et ego cogitabo de te. » Notat securitatem et perpetuitatem mercedis justorum, quod Deus ejus in cogitationem et curam suscepit, juxta illud Christi, *Joan. x, 27*: « Oves meæ vocem meam audiunt, et ego cognosco eas, et sequuntur me, et ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu mea. » Mercedem hinc explicat dum subdit: « Ideo acci-

piant regnum decoris, et diadema speciei de manu Domini. » Cogitationem vero sive curam Altissimi de eis explicat, dum addit: « Quoniam dextera sua teget eos. »

Tropologicè notat Alvarez de Paz, tract. *De Natura contempl.* lib. V, part. II, cap. III, hæc adaptat viris perfectis et contemplativis: alii enim imperfecti, cum operibus interdum infructuosis intendunt, partim morantur moriuntur, et partim vivunt; his autem, qui vitam perfectam et in Deo suspensam habent, et omnia que agunt ad illum dirigunt, bene dicitur, quod « semper vivunt, et apud Dominum est merces eorum, » quia pro suis laboribus nihil ex mundo querunt; « et cogitatio illorum apud Altissimum, » quoniam ex illa simplicissima et purissima inspectione Dei, ita divinis merguntur, ut diebus et noctibus aliud quam Deum cogitare non libeat.

17. IDEO ACCIPIET REGNUM DECORIS (Vatablus, regnum præclarum) ET DIADEMA SPECIEI (græce, *μακρῆς*, id est pulchritudinis: quare perperam aliqui legunt *spati pro speciei*) DE MANU DOMINI: QUONIAM DEXTERA SUA TEGET EOS, ET BRACHIO SANCTO SUO DEFINDET ILLOS. — Syrus, propterea recipient regnum gloriosum, et coronam pulchritudinis de manu Domini; Arabice, propterea accipientur regno decoris de manu Dei, et corona pulchritudinis gloria, *g. d.* Quia merces justorum est apud Dominum, hinc ab eo accipiet regnum, non tale quale, sed decoris, id est decentissimum, opulentissimum et ornatissimum, et diadema speciei, id est speciosissimum, pulcherrimum, elegantissimum. Diadema est redimiculum regum et regum insigne, puta fascia candida, qua reges caput circumligabant, cui Romani addebant lauream, id est coronam contextam ex foliis lauri; utriusque loco postea labente imperio Romano, et Constantinopolitano florente, successit corona *teutillis* ex auro et gemmis, qua reges et imperatores caput redimere solebant, teste Cuiuspalata, lib. *De Official.* Diadema est græca vox, dicta a *diadico*, id est circumligo, cingo, coronæ. Hæc fascia laurea et corona aurea non erit beatis in celo, sed aliud eis dabitur regni insigne longe nobiliss. Igitur diadema notat justos fore reges in celo, quia scilicet regnum Christi celeste, omnemque ejus gloriam obtinebunt velut victores mundi, carnis et diaboli: diadema enim insigne est, tum regis, tum victoris; beati autem et victores et reges sunt gloriosissimi, dominantur enim toti celo, totique terræ. Diadema ergo hinc gloriam regalem capit, totiusque corporis et anime sanctorum significat. Aliud ad illud, *Isai. LXII, 3*: « Et erit corona gloriæ in manu Domini, et diadema regni in manu Dei. » Vide ibi dicta, et *Apoc. II, 26*, et *IV, 10*, et *V, 10*.

Porro regnum hoc et gloriam beatorum graphicè describit S. Augustinus, serm. 1 *De Verbis Apostoli*: « Qualis, inquit, sit gloria futura, et quibus divitis floreat laudare possumus, expi-

care non possumus, quia legimus: *Nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae preparavit Dominus diligentibus se.* Quis est igitur ipse Deus, qui talia et tanta preparavit? quid nisi inaeffabilis, ineffabilis, incomprehensibilis ultra omnia, extra omnia, praeter omnia? Si queras magnitudinem, major est; si pulchritudinem, pulchrior; si dulcedinem, dulcior; si splendorem, fulgidior; si justitiam, justior; si fortitudinem, fortior; si pietatem, clementior. » In caelo ergo, ut ait Isaias, cap. LX, vers. 19: « Erit tibi Dominus in lucem sempiternam, et Deus tuus in gloriam tuam; » et, ut ait Psaltes, *Psalm. CXLV, 11*: « Gloriam regni tui dicent, etc., et gloriam magnificentiae regni tui; » et *Psalm. CXXIX, 4*: « Possuisti in capite ejus coronam de lapide pretioso. » Huc facit illud, *Cant. III, 1*: « In diademate quo coronavit eum mater sua; » et cap. IV, vers. 8: « Veni, coronaberis. » Beati ergo possident regnum decoris et speciei, hoc est pulcherrimum, opulentissimum, splendidissimum, quietissimum, felicissimum; cum reges in terra regnum possideant molestissimum, miserissimum, infelicissimum, in quo continuis curis, molestiis, periculis torquentur et aestuant.

Unde Magnus rex ceruens filium ob regnum insolentem: « An non, inquit, novisti, fili, nostrum regnum esse nobilem servitutem? » Testis est *Elianus*, lib. *II Variar. histor.* Simile fuit dictum cardinalis Bellarmini: « Nescitis, inquit, quae sub hac purpura lateant spine. » Quocirca Antiochus Magnus, cum a L. Scipione ultra Taurum montem submotis imperii finibus, Asiam vicinasque et gentes amisisset, « gratias egit populo Romano, quod magna parte curarum per eos liberatus esset. » Quam ergo desipiunt, qui regnandi jus semper extendere satagunt! quid enim aliud, nisi curas intolerabiles menti, et pericula immensa conscientiae accersunt? nec enim unius hominis animus esto vigilantissimus, tot negotiis par esse potest. Adrianus aiebat « miseram esse imperatorum conditionem, quibus de affectu tyrannidis, nisi occisis, non credatur: » ita Volcanus in *Avitido*. Otho imperator dicere solebat ad suos: « Nescitis, amici, quid sit Romanorum gubernare imperium; mihi credite jam experto, qui jam mori malo quam imperare. » Saturninus hortantibus militibus, ut imperium susciperet, ait: « Nescitis, o milites, quantum mali sit imperare; gladii ut appendentes cervicibus immincant, haste undique, spicula, ipsi custodes timentur, ipsi comites formidantur, non cibus pro voluntate, non iter pro auctoritate, non bella pro judicio, non arma pro studio: » ita *Annales imperii*. Denique diturniora videmus parva imperia et regna, quam magna: haec enim mole sua ruunt, sequae obrunt; unde Paulus Paruta in *Discursu Politic.*, causam earum respública Veneta tandem steterit, assignat, quod ditiori suae conservanda magis studuerit, quam amplianda.

QUONIAM DEXTERA SUA TEGET HOS, ET BRACHIO SANCTO SVO DEFENDET ILLOS. — *Et sancto suo jam non est in Graeco. Vox quoniam est causalis, dat enim causam primo, cur regnum justis dandum a Deo sit decorum et speciosum, quia scilicet Deus eos ad dexteram suam in die judicii collocans, eos teget, ne quis hostis, vel quod malum eis ingruere queat; imo Deus hostes eorum, puta impios oppugnavit, omnibusque irae suae telis appetet et prosternet, ut sequitur, quo fiet, ut justis suo gloriae regno sine ullo hostium vel malorum metu pacifice et jucunde perfuerant in aeternum, imo de justa hostium vindicta gaudeant et exsultent, juxta illud, *Psalm. LVI, 11*: « Letabitur justus cum viderit vindictam, manus suas lavabit in sanguine peccatoris. » Secundo, quoniam pertinet ad *et cogitatio illorum apud Altissimum*, ac per effectum explicat causam, q. d. Justis omnes suas cogitationes defixerunt in Deo; hinc Deus vicissim eos in suam providentia cogitationem et curam recipit. Quocirca, ut curam hanc ostendat, dextera sua teget eos contra omnes hostium et adversitatum incursum, perinde ut gallina vel aquila alis suis tegit pullos, juxta illud, *Deut. XXXII, 11*: « Sicut aquila provocans ad volandum pullos suos (ubi Septuaginta habent idem verbum, quod hic est, scilicet *κατανοήσας* sicut aquila, inquit, *teget nidum suum*) et super eos voltans, expandit alas suas, et assumpsit eos, atque portavit in humeris suis. » Et sicut columna nubis obumbrans castra Hebraeorum in deserto, eos ab aestu solis omnique aeris injuria protegat, *Exod. XIII, et Num. IX.**

Pro defendet graece est *ἐπιμαρτυροῦν*, id est *valide*, objecto quasi clypeo defendet, proteget, propugnabit; unde subdit: « Accipiet armaturam zelus illius, etc., sumet scutum inexpugnabile, equilitem; » *ἀσπίς* enim est *parma, scutum, clypeus*; *αὐμαρτυρία* est *bellator, scutarius; ἐπιμαρτυρία*, qui scuto suo alium tegit et defendit, velut satellites, stipulator, latro, propugnator. Sic Deus ait Abraham, *Gen. cap. XV, vers. 1*: « Ego protector tuus sum, » graece, *ἐγὼ ἐπιμαρτυροῦμαι σοι*; et David ait Deo, *Psalm. XXX, 5*: « Quoniam tu es protector (graece, *ἐπιμαρτυροῦν*) meus; » et *Psalm. LXXXIII, 10*: « Protector (graece, *ἐπιμαρτυροῦν*) noster, aspice, Deus; » et *Psalm. XVII, 3*: « Protector (hebraice *יְיָ מוֹצֵאנִי* *mo-gen*, id est *scutum*; Septuaginta, *ἐπιμαρτυροῦν*) meus et cornu salutis meae. » Sic passim in *Psalms* David Deum vocat et invocat, quasi suum moxam, id est *clypeum et scutum*; ubi Septuaginta semper vertunt *ἐπιμαρτυροῦν*. Noster vero vertit, *protector*, ut *Psalm. XXVII, 9*, et *XXXII, 20*, et *LVI, 12*, et *CXII, 17, 18, 19*, et *CXLIII, 2*, vel juxta alios, 3. Vox ergo defendet bellum Dei in impios non tantum defensivum, sed et offensivum significat, ut patet ex seq. *Defendet* ergo, id est *vindicabit, sternet, acriterque puniet*: sic Nabuchodonosor « juravit quod defenderet, » id est *vindicaret, se de omnibus regionibus his, » Judith. I, 12, sic*

Apostolus ait *Rom. XII, 19*: « Non nosmetipsos defendentes, » id est vindicantes: vide ibi dicta.

18. ACCIPIET ARMATURAM ZELUS ILLIUS, ET ARMATIBI CREATURAM AD ULTIONEM INIMICORUM. — Declarat quomodo Deus egregie armatus, in die judicii futurus sit justorum defensor et hyperaspistes: acri enim impiorum offensione et justis illata ab illis injuria irritatus, ultionis armaturam zelo, omneque genus armorum induet, imo omnem creaturam ad vindictam de impulsu sumendam faciat et exstimulabit. Graece est, *ἡ ἀρματὴ τοῦ ζήλου αὐτοῦ*, id est, *accipiet armaturam omnem zelum suum*; Vatablus, *pro omni armatura proferet indignationem suam*: haec enim erit illi pro omni armorum genere, eademque armabit omnes creaturas. Juxta hanc lectionem *panoplia*, sive omnis armatura Dei, est ipse *zelus*, id est indignatio et cupido justae de eis vindictae: haec enim eadem est cum justitia, judicio certo et aequitate, in quibus omnis Dei panoplia consistit, ut sequitur; atque haec ipsa Dei mentem et potentiam exstimulat, ut omnia tormentorum genera excogitet, eoque in impios potenter effundat, juxta illud, *Proverb. VI, 34*: « Zelus et furor viri non parcat in die vindictae; » et illud, *Psalm. XLII, 2*: « Apprehende arma et scutum, et exurge in adiutorium mihi. Effunde frameam, » etc.; et illud, *Psalm. VII, 13*: « Gladium suum vibravit, arcum suum tetendit, et paravit illum. » Verum melius Noster pro *ζῆλος* in accusativo legit *ζῆλος*, id est *zelus* in nominativo: nam zelus justitiae justaeque vindictae pro piis de impiis sumenda, non est panoplia Dei, sed Deum excitat ut panopliam induat, eaque se armet ad summam de impiis vindictam: panoplia Dei enim in sequenti enarratur, cum ait: « Induet pro thorace justitiam, » etc., q. d. Deus pro thorace ferro, sive lorica induet justitiam, pro galea judicium certum, pro scuto aequitatem, pro lancea iram, pro arcu emissiones fulgurum, pro cappa vibrationem grandinum. Porro zelus notat summam Dei indignationem: tres enim sunt gradus irae, scilicet ira, furor et zelus, ut ostendi *Proverb. XXVII, 4*. Describit hic Deum anthropopathos, id est humano more, velut regem potentissimum omni armorum genere instructum, qui cum exereitu pergit ad ulciscendum se de hostibus, a quibus magna est affectus injuria.

ET ARMATIBI CREATURAM. — Non ipse Deus armatus ad praemium prodibit, ait Cantacuzenus, id enim Deo foret indignum, s. armis ad hostes profligandos indigeret; pro armis ergo utetur creaturis. Interius igitur puta in mente sua, Deus induet panopliam virtutum ad vindictam exstimulantium, quales sunt justitia, aequitas, judicium certum, etc.; exterius vero omni genere creaturæ utetur, ad vindictam hanc opere exercendam. Ratio est, quam dat S. Hieronymus *in Math. cap. VIII*: « Quod omnes creaturæ, inquit, sentiunt creatorem non errore haereticorum,

qui omnia putant animantia, sed majestatem conditoris, quae apud nos insensibilia, illi sensibilia sunt. » Omnis ergo res creata naturali sensu sentit suum creatorem, quem eodem ejus injuria vindicare exoptat, idem factura appellatur rationali, si cum haberet; unde ad id faciendum omnes suas vires, Deo permittente, imo inoperrante et incitante, in die judicii in impios expromet. Similem panopliam Deo dat Isaias, cap. LX, vers. 17: « Indutus est, inquit, justitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus: indutus est vestimento ultionis, et operatus est quasi pallio zeli. » Pleniorum panopliam militi christiano dat S. Paulus, *Ephes. VI, 14* et seq., ut ea a capite ad talos obarmatus omnibus demonum phalangiibus resistat: nimirum in capite pro galea dat ei spem; in pectore pro thorace, vel lorica dat ei justitiam; in lumbis pro balteo, sive cingulo dat veritatem, id est integritatem; in pedibus pro crebris dat alacritatem ad viam evangelii incedendam et propagandam; in dextra pro gladio dat ei verbum Dei; in sinistra pro scuto fidem assignat. Vide ibi dicta.

Tropologicus sapiens S. Bernardus, serm. *4 In Festo omnium Sanctorum*: « Anima, inquit, si regnare desiderat super membra sua, necesse est ut sit ipsa superiori suo subjecta, quoniam talem invenit inferius suum, qualem se exhibuerit superiori: armatur enim creatura ad ulciscendam sui injuriam creatoris; et ideo noverit anima, quae rebellem sibi invenit carnem suam, se quoque minus quam oportet superioribus potestibus esse subjectam. »

19. INDUET PRO THORACE JUSTITIAM, ET ACCIPIET PRO GALEA JUDICII CERTUM. — Pro certum perperam aliqui legunt, *rectum*: graece enim est *ἀσπίς*, id est *sincerus*, non fucatum, non hypocriticum, carens omni simulatione et dissimulatione, eaque ac personarum acceptione, ut nullus prece vel pretio se corrumpi sinat, nullius etiam favore, metu vel respectu a justo judicio declinet. Graeca ergo habent, *induet thoracem justitiam, et circumponet galeam, judicium sincerum*. S. Chrysostomus in *Psalm. XLVI, legit, induet thoracem justitiam*, additque: « Non aliud operationem suscipit (Deus), sed ipse sibi sufficit. »

Thorax, sive lorica Dei recte ponitur justitia, qua Deus injurias justis ab impiis illatas justae vindicabit, eorumque scelera pro meritis castigabit et puniet, ut sic justitiae suae decor reddatur, Deique justitia, justaque vindicta toto orbe ab omnibus angelis et hominibus timeatur, colatur et adoretur. Ratio est, quod lorica tegat pectus et ventrem; ibi autem est cor et viscera, in quibus est sedes compassionis et misericordiae. Ergo ne Deus aliqua flectatur compassione, videns tam horrenda impiis supplicia irrogari, pectus, cor et viscera obarmat lorica justitiae, quae nullum misericordiae sensum admittat, et nil nisi justum decerni ferique sinat. In hac vita Deus justitiam

misericordia temperat, unde de eo dicitur, *Habac. iii, 2*: « Cum iratus fueris, misericordia recordaberis, » et *Psal. lxxvi, 10*: « Numquid oblivisceret misereri Deus? aut continebit in ira sua misericordias suas? » in futura vero via arguet impios in furore et iudicio, *Psal. vi, 2*: ibi enim erit iudicium sine misericordia, *Jacob. ii, 13*.

Capiti vero congrue pro galea datur iudicium certum, id est simplex, sincerum, integrum: quia enim facile iudicium capitis corrumpitur per munera, per favores, per amicitias, per metus, per respectus humanos, hinc ut illos excludat, obarmatur sinceritate, integritate, incorruptione, ut in ferenda contra impios supplicii sententia nil respiciat, nisi demeritorum quantitatem, illique iuste supplicium adequet. *Certho* enim, teste Spontino, dicitur a *ceruo*, id est video, idemque est quod clarum et indubitatum, ita ut ipsa rei veritas sit manifesta, oculisque quasi certis videntur sine ullo furore, velo aut tegmine, quia ea que certissimè, clara et indubitata sunt, nihilque habent fictitious aut fuci: hinc *certum* opponitur simulationi et hypocristi, ut *certus* amor vocatur non simulatus; *certa* fides, ea que non est ficta; *certus* amicus is qui non simulat, sed vero amicum se prestat.

20. **SUBIET SCUTUM INEPUGNABILE, ÆQUITATEM,** — græce *βίβρατος*, id est primo, sanctitatem; secundo, equitatem, ius, fas; tertio, religionem et numinis observationem cultumque; quarto, expiationem: Deus enim in die iudicii explabit terram et mundum, ideoque impios, qui eam suis sceleribus contaminarunt, quasi sordos ex ea everret, eosque quasi catharmata et picula, terra hians, absorbebit et retrudet in tartara, quasi in imam fedamque cloacam. Sanctitas ergo, id est plena innocentia et puritas, armat hic sinistram Dei, quasi scutum ineptugnable, ut ea indutus a nullo possit savilitie vel crudelitatis in impios accessari: impii enim et damnati jaculabuntur ex desperatione et furore quasi rabidi canes maledicta in Deum, eumque vocabunt crudellem, tortorem et tyrannum, quod ipsos tam dire exerceat; at Deus omnes has criminationes et maledicta, acuto sanctitatis excipiet et repellat: ostendit enim se non passione, sed sanctitate moveri ad hanc tam atrocem in impios vindictam, sequè sancte, æque ac religiose agere causam singulorum: adeo ut qui recto rationis oculo vindictam hanc Dei intuentur, elare videant illam sanctam esse, et a sanctitate sanctorum Deo proficisci. Sic Christi sanctitas in corripendis et castigandis peccatoribus, presertim scribis et pharisæis, tanta erat, ut ipse se suaque facta hostibus iudicanda offerret: « Quis, inquit, ex vobis arguet me de peccato? » *Joan. viii, 46*. Magnum sane et impetnabile est sentum, quod petitur ab innocètia et vite sanctitate. Minus recte Dionysius Carthusianus per *equitatem* accipit *impartialitatem*, sive *moderationem*, qua Deus moderat suppli-

cia, et citra condignum reprobos punit: omnia enim hic spirant severitate, iram et vindictam aeream Dei in impios.

21. **ACUET AUTEM DURAM IRAM IN LANCEAM,** — græce *in raphaam*, id est in gladium, vel in lanceam acule ferientem, et vehementer vulnerantem; ira ergo arit Deo loco lancea et gladii, qua feriat, ledat, pungat et penetret impios usque ad ossa. *Dura ira* est dura vindicta, dura pœna a Deo immissa: in Deum enim non cadit ipsa passio iræ, sed ejus effectus, scilicet vindicta. Dicitur ergo *irasci* Deus, cum vindicat et punit, ait S. Augustinus, idque facit ex tranquillissimo amore justitiæ, non ex perturbatione iracundie. Hucusque assignavit arma defensiva Dei, scilicet loriceam, galeam et scutum; jam offensiva deponit, scilicet lanceam, arcum, catapultam, etc. Pro *duram*, uti legunt Romani, alii legunt *diram*; utrumque significat græcum *ἄρμα*. *Dirus* dicitur, quasi *Diri* *ira* *natus*, ait Festus, et Spontinus: « Sunt, inquit, qui a Deo *diram* deductum existunt, » hoc est crudele, infensum, et quasi deorum ira immissum. Hinc illud *Lvii*, lib. X: « *Diris* funeribus iras deorum contrahit. » Hinc et *dira* lues, *dirus* moror, *dirus* furor, *dira* pugna: *dira* quoque vocatur furia. *Dira* ergo Dei ira exagitat impios, ut *diris* devoti, ac dirarum omnium, hoc est demonum, crudelibus agitationibus et exsecrationibus traditi esse videantur.

Tropologice, hæc omnia facile est adaptare justis generose certantibus contra vilia amentia et insensata, pro quibus Deus omni armorum genere depugnat, ut eis victoriam et triumphum concillet.

ET PUGNABIT CUM ILLO ORBIS TERRARUM CONTRA INSENSATOS. — Quando « in penam delinquentium et elementorum adversitas militabit, » ait S. Gregorius, lib. VI *Moral. cap. vi*. *Syrus*, *facit* (Deus) *cum ipso mundo bellum cum contemptoribus*; Arabibus, et *vandus pugnabit cum illo, et lampades fulgurum ostendet adversus insensatos*. Porinet hæc ad illud versus 18: *et armabit creaturam ad ultionem inimicorum*: illud enim hic explicat, ostenditque omnia et singula elementa in impios insurrectura, et contra eos pugnatura, eo quod omnibus et singulis impii sint abusi in Creatoris offensam et injuriam, ideoque tunc pro eo militabit omnis creatura. Hanc rationem dat S. Gregorius, hom. 33 *in Evangel. et*: « Quia ergo, inquit, omnia consummanda sunt, ante consummationem omnia perturbantur; et quia in cunctis deliquimus, in cunctis ferimur, ut impleatur quod dicitur: *Et pugnabit pro eo orbis terrarum contra insensatos*. Omnia namque que ad usum vite accipimus, ad usum convertimus culpam, sed cuncta, que ad usum privatis infleximus, ad usum nobis virtutum ultionis et tranquillitatem quippe humanæ pacis ad usum veritatis humanæ securitatis; peregrinationem terre quo

habitatione deligimus patriæ; salutem corporum redeginus in usum viliorum; ubertatis abundantiam, non ad necessitatem carnis, sed pervertentem intorsimus voluptatis; ipsa serena blandimenta aeris, ad amorem nobis servire cogimus terrenæ delectationis. Iure ergo restat, ut simul nos omnia feriant, que simul omnia viliis nostris male subacta serviebant, ut quot prius in mundo incolas habuimus gaudia, tot de ipso postmodum cogamur sentire tormenta. » Annon ergo modum habuimus amentes et insensati, qui ob modicum voluptatem, pecuniam, honorem, iram vindictamque tantam Dei et creaturarum omnium sibi accersiverunt? qui momentum eternitatis, gehennam celo, demonem Deo præstulerunt.

Prodicit igitur hic Sapiens exercitum instructum multiplici acie creaturarum omnium, quem quis in ipso immittet sub diem iudicii, idque artem paulo ante iudicium, partim in ipso iudicio, vel paulo post iudicium: ante iudicium enim omnes creatura affligent, impios Antichristi assecles et persecutores, ut patet *Apocal. toto cap. viii, et xvi, et cap. ix, vers. 4*, ubi describuntur plaga mundi novissime, æque gravissime, et ex omnibus elementis manantes; in iudicio vero, scilicet mox ubi illud peractum fuerit (de hoc enim tempore hic agi patet ex vers. 4, et ex proxime præcedent. vers. 16 et 17: non enim impij visuri sunt gloriam iustorum, illisque eam invisiuri, nisi in die iudicii), Deus in impios per omnes creaturas horrendè detonabit. Data ergo a Christo damnationis sententia in reprobos, illico, ut ex hoc loco colligitur, omnia elementa et cæli in eorum vindictam assurgent, quasi lictores et administri Christi Domini et creatoris sui, nimirum cæli, ignis et aer, vibrando in eos ignem, fulgura, ventos et grandines; mare, effervescente et exundando, ut eos cum terra obruat; terra, sub pedibus eorum se aperiendo, et hians in infernum. Porro exercitum hunc creaturarum depugnantium contra impios, Sapiens dividit in quatuor turmas, sive acies. *Prima* est cælorum et angelorum, qui fulmina torquebunt in reprobos. *Secunda* est aeris, qui grandines instar lapidum vibrabit in impios. *Tertia*, maris et fluminum, que aquarum diluvio mergent, obruent et exundando, ut eos cum terra obruat; terra, sub pedibus eorum se aperiendo, et hians in infernum. Porro exercitum hunc creaturarum depugnantium contra impios, Sapiens dividit in quatuor turmas, sive acies. *Prima* est cælorum et angelorum, qui fulmina torquebunt in reprobos. *Secunda* est aeris, qui grandines instar lapidum vibrabit in impios. *Tertia*, maris et fluminum, que aquarum diluvio mergent, obruent et exundando, ut eos cum terra obruat; terra, sub pedibus eorum se aperiendo, et hians in infernum. Porro exercitum hunc creaturarum depugnantium contra impios, Sapiens dividit in quatuor turmas, sive acies. *Prima* est cælorum et angelorum, qui fulmina torquebunt in reprobos. *Secunda* est aeris, qui grandines instar lapidum vibrabit in impios. *Tertia*, maris et fluminum, que aquarum diluvio mergent, obruent et exundando, ut eos cum terra obruat; terra, sub pedibus eorum se aperiendo, et hians in infernum.

Rationem a priori dat S. Anselmus, lib. *De Similitud. cap. c*: « Etiam si servus, inquit, aliquid a domino suo secéderet, et inimico domini adhereret, non solum ipsum dominum exacerbareret, sed et totam ejus familiam justissime iritaret. Cum igitur Dominum creatorem cunctorem offenderimus, adversus nos omnem creaturam, quantum spectat ad meritum nostrum, in iram commovimus. Potest ergo justa consideratione nobis terra dicere: Non debeo vos sustinere, sed potius absorbere, quoniam a creatore meo non tenuistis peccando recedere, et inimico

ejus diabolo servire et adherere. Potest etiam cibus dicere et potus: Non meruistis, ut vos pacere debeamus, nec potius, ut confusionem et necem nobis preparemus: ab illo enim peccando recessistis, per quem nec ales escit. Sol quoque: Vobis ad salutem non debeo Inere, sed ad vindictam Domini mei, qui est Lux lucis et fons luminis, penitus coecere. Sic et singule quoque creature contra nos possunt surgere irrefragabili ratione. » Aliam dat S. Cyrillus, lib. II in *Isaiam*, cap. xiii: « Semper, ait, irato Deo, simul etiam ad iram excutitur serva creatura, perpetuo eam hinc excitante eo qui omnibus imperat. Successit enim ille *Egyptiis*: creatura autem nihil agere non potuit. Transivit quippe in sanguinem aqua, scaturivit terra ranas, cælum demisit grandinem, profunda tenebre trium dierum spatio per totam eorum regionem dissipate sunt, scriptum est. Haque, inquit, irascetur etiam ipsam cæelum, et velut a fundamentis terra concutietur propter furorem iræ Domini. Pugnabit etiam una adversus stultos ipsa creatura, et commoto Domino, etiam ipsa ad hoc propendunt instructa est. Omnia siquidem cum suprema voluntate conspirant atque concurrunt, et nihil est in rerum natura, quod non divino nutu et consilio cadat. »

Sic in passione Christi cæli et elementa, quasi indignata Creatorem suum occidi, commota et concussa sunt; ac, nisi Deus illa continuisset, suis telis et fulminibus afflasset deicidas *Judeos*; unde S. Dionysius, ut ipse refert epist. ad *Demoph.*, visa miraculosa solis eclipsi, exclamavit: « Aut Deus natura patitur, aut mundi machina dissolvitur. » Sic rursus Deus per Moysen decem plagas Pharaoni et *Egypto* immitendo, in eis omnem creaturam contra *Egyptios* armavit; unde S. Augustinus (vel quisquis est auctor: multa enim arguunt non esse S. Augustini) lib. I *De Mirab. Script. cap. ix*: « Istarum, ait, plagarum modus ex terra, aquis, animalibus, aere, igne, nubibus, cælo, angelis conveberat, ut ostenderetur quod contra Deo rebelles et contumaces sese pariter universus orbis armabat. »

22. **IBUNT DIRECTE EMISSIONES FULGURUM, ET TANQUAM A BENE** (perperam Hugo legit, *habena*, explicatque, q. d. Tanquam si habenis regerentur) CURVATO ARCU NUBEM EXFERMIANTUR, ET AD CÆTUM LOCUM INSILIENT. — Græce, *ferunt directæ* (Vatablus, *probe collimata*) *jacula fulminum, et tanquam ab intentissimo arcu nubem ad scopum desilient*. *Directæ*, inquit a Castro, vocat directe contra et collimata, que non aberrant. *Jacula*, *βολæ*, hæc sunt missiles, vel jacula missilia, que quod emittantur a Deo, Vulgius vocavit *emissiones*. Intentissimum arcum, vocal *adductum* et vehementer inflexum, ut remissus postea majore torqueat et feriat vi. Hujusmodi ergo *jacula* desilient in insensatos, ut perdant eos, tanquam

In scopum, nec aberrant. Addidit Vulgatus, *extrematantur*, nempe jacula, cum verbum illud non legitur in Graeco ad vim significandam jaculorum, quæ extra nubium terminos ejectionis ex arcu nubium contra impios.

BENE CURVATO ARCU, — *q. d.* Sicut dum sagittarius arcum profunde incurvat, ut magno impetu ad suum statum rediens, magna vi jaciatur sagittam, fortiusque scopum configat: sic Deus arcum iræ et vindictæ suæ vehementer curvabit et intendet, ut vehementer fulgurum sagittas in impios ejaculetur. Alludit ad arcum cœlestem, sive Iridem: hæc enim pluviarum, et comitanter tonitruorum fulminumque, est mater et causa. Unde Seneca, lib. I *Natur. Quæst.* cap. VI: « Arcus, inquit, a meridie ortus magnam vim aquarum vehit; si circa occasum refulsit, rorabit. » Plinius, lib. XVIII, cap. XXXV: « Arcus; ait, cum semper duplex, pluvias nuntiant; » Virgilius, I *Georg.*: « Aut bibit ingens arcus, » Ovidius, I *Metamorph.*:

Nubila Junonis varios induta colores,
Concipit iris aquas, alimentaque nubibus affert.

Porro Plinius, lib. II, cap. XXXVI et LV, ait quædam esse *bruta* fulmina et vana, quæque nulla veniant ratione nature: his percuti montes, his maria, omnesque irritos jactus; alia esse *fatidica*, ex alto statim de causis, et ex suis venire sideribus. hæc tamen partitio superstitionem magis, quam philosophiam olet: omnia enim fulmina causam habent physicam, et tam ea que montes, quam que cætera loca homines percutiunt, ad influxum siderum exhalationes evocantium, ut ad causam referri debent: ac nullum ex his fatidicum est, si fatum sumatur prout significat contextum et seriem rerum humanarum, indellexa et inevitabili necessitate succedentium, velut stoici putabant: alioqui certum est fulmina prodire ex certa et directa, ut hic ait Sapiens, providentia Dei; vide nostros Cominibrienses in *Meteor.* tract. II, cap. V et VI.

Hæc est prima acies et phalanx exercitus Dei, conflati ex omnibus creaturis: acies, inquam, cœlorum et angelorum, qui ex alto tonitrua et fulmina, quasi bombardas horribilas et ignees explodent et jaculabuntur in impios et reprobos ante diem, et in ipso die judicii, quibus eos a Christo damnatos adigent in tartara, perinde ac siidem fulminarunt Sodomitæ, *Genes.* XIX. Hæc ergo erit legio fulminatrix, similis illi christianorum, que sub M. Antonio imperatore suis precibus exercitui afflicto pluviam, ac simul saxa et fulmina vibrata in hostes a Deo impetravit, teste Eusebio, lib. V *Histor.* cap. V, et Tertulliano, *Apolog.* cap. V. Hanc Dei aciem graphice depingit *Psalm.* XVII, 9: « Ascendit, ait, fumus in ira ejus, et ignis a facie ejus exarsit, carbonēs succensit sunt ab eo; » et vers. 14: « Et intonuit de caelo Dominus, et Altissimus dedit vocem

suam, grando, et carbones ignis: et misit sagittas suas, et dissipavit eos, fulgura multiplicavit, et conturbavit eos; » et *Job* XXXVII, 9: « Tonabit Deus in voce sua mirabiliter, qui facit magna et inscrutabilia. » Noster Lorinus probabiliter censet hæc fulminibus excitantium ignem conflagrationis, quo deflagrabit totus mundus, qui reprobos tum viventes magno cruciatus et dolore comburet, occidetque, ac mox resuscitatos ac judicatos, damnatosque a Christo convolvat in tartara. Porro mira et inscrutabilis est fulminum velocitas, impetus, efficacia, adeo ut gentiles censuerint Deum iratum tonare ac fulminare, ut impios, præsertim perjuros vel sacrilegos, ulciscatur, ac proinde, que fulmine tangerentur, esse nefasta ac mali ominis, teste Plinio, lib. XIV, cap. XIX; Livio, lib. II, *decast.* 3; Julio Obsequente, lib. *De Prodig.*, cap. LXVI, LXXXII, LXXXVII. Sic Anastasius imperator hæreticus fulmine ictus interit. Hinc fulgura vocantur *sagitta* Dei, *Psalm.* VII, 17, XVII, 13 et XIX, 4, ac *fulgurans hasta* Dei, *Habac.* III, 14. Huc facit illud in epinocio Deboræ ob victoriam de Sisara, *Judic.* V, 20: « De caelo dimicatum est contra eos: stelle manentes in ordine et cursu suo, adversus Sisaram pugnaverunt. »

ET AD CERTUM LOCUM INSILIENT, — quem scilicet Deus icti sui fulminis destinavit. Hinc fulmen, quasi animatum foret, et unum ab alio discerneret, hunc tangit, non illum, licet vicinum; eum afflat, illæsa vagina; es liquat, intacta crumena; embryonem necat, salva matre; vitum absuulit, dolio integro; ovum sorbet, intacto cortice. Sic fulmina et plage immissæ a Mose tangebant Pharaonem et Egyptios, illæsis Hebræis. *Exod.* II, 26: sic in die judicii fulmina Dei insilient in reprobos, non in electos, licet eis vicini. Hanc plagam sub finem mundi fore docet S. Joannes, *Apoc.* XVI, 17: « Et septimus angelus effudit phialam suam in aerem, et exivit vox magna de templo a throno dicens: Factum est. Et facta sunt fulgura, et voces, et tonitrua, et terra mota facta est magnus, qualis nunquam fuit ex quo homines fuerunt super terram, talis terra motus, sic magnus. Et facta est civitas magna in tres partes; et civitates Gentium ceciderunt; et Babylon magna venit in memoriam ante Deum, dare illi calicem vini indignationis iræ ejus. Et omnis insula fugit, et montes non sunt inventi. »

23. ET A PETROSA IRA PLENE MITTENTUR GRANDINES. — Græce *ἐκ πετρώδου βροχῆς πέτραις ἐπιπέσει τὸ βῆμα*, id est ab ira petrarum, sive saxorum jaculatrice, puta ab ira Dei petras jaciente plene grandines vibrabuntur, id est densæ, conærtæ, graves, ponderosæ, non cavæ, vacuæ et leves, ut illi cum in grandinatione depluunt saxa: unde *Psalm.* XVII, 9: « Ascendit, ait, fumus in ira ejus, et ignis a facie ejus exarsit, carbonēs succensit sunt ab eo; » et vers. 14: « Et intonuit de caelo Dominus, et Altissimus dedit vocem

trinum et Lipsium in *Pollor.* Hæc est *secunda* Dei acies aerea, quæ grandines numerosas et ingentes, velut petras et saxa, torquet in reprobos, sicut easdem contorsit in *Ægyptios*, *Exod.* cap. IX, 18 et seq., et in *Chananeos Jos.* X, 11, et *Eccli.* XLVI, 6. Unde S. Joannes, *Apoc.* X, 21, hanc grandinem sub finem mundi a Deo jaculandam in impios ita describit: « Et grandio magna sciet talentum (talentaris) descendit de caelo in homines; et blasphemaverunt Deum homines propter plagam grandinis, quoniam magna facta est vehementer: » vide ibi dicta. Hoc est quod ait *Job* cap. XXXVIII, vers. 22: « Numquid ingressus es thesauros nivis, aut thesauros grandinis aspexisti: que preparavi in tempus hostis, in diem pugnæ et belli? »

CONCURRENT IN ILLOS AQUA MARIS, ET FLUMINA EXCANDENT DURITER. — Perperam aliqui legunt *candescet*, explicantque, *q. d.* Candidam spumam ejiciet vel stridebit instar candentis ferri. *T. excandescet* significat, quod magno aestu, impetu et furore mare in impios aestuabit, presteperet et exundabit. *Tertia* est hæc Dei acies marina, quæ horrendas in mari et fluminibus tempestates, fluctum collisiones, fragores aquarum, elationes, procellas, fremitus et inundationes excitabit, tum ut impios percellat, tum ut eos mergat et sorbeat, de quibus Christus ait, *Luc.* XXI, 25, quod erit « in terris pressura gentium præ confusione sonitus maris et fluctuum, arescentibus hominibus præ timore et expectatione, que supervenit universo orbi; » et S. Joannes *Apoc.* VIII, 8: « Et secundus angelus, inquit, tuba cecinit: et tanquam mons magnus igne ardens missus est in mare, et facta est tertia pars maris sanguis, et mortua est tertia pars creature eorum, quæ habebant animas in mari, et tertia pars navium interit. Et tertius angelus tuba cecinit: et cecidit de caelo stella magna ardens tanquam facula, et cecidit in tertiam partem fluminum; et in fontes aquarum; et nomen stelle dicitur Absinthium, et facta est tertia pars aquarum in absinthium: et multi hominum mortui sunt de aquis, quia amaræ factæ sunt. » Et cap. XVI, vers. 3: « Et secundus angelus effudit phialam suam in mare: et factus est sanguis, tanquam mortui, et omnis anima vivens mortua est in mari; » et vers. 12: « Et sextus angelus effudit phialam suam in flumen illud magnum Euphratem: et siccat aquam ejus, ut prepararetur via regibus ab ortu solis. » Inter quindecim signa prævia judicio, quæ ex S. Hieronymo (sed in eo id non reperitur) recitant S. Bonaventura, Holcot et alii, primum est, quod mare quindecim cubitis supra omnes montes se attollet. Idem ex Judæorum traditione (penes quos sit fides) confirmat Eusebius Emisenus (vel potius S. Eucherius, ut vult Baronius; aut Faustus Regiensis, ut vult Bellarminus; aut, ut censent alii, S. Maximus, vel Cæsarius: constat enim ex ipsis *Nomilliis* aucto-

rem earum non fuisse Græcum, vel Syrum, qualis fuit Eusebius Emisenus, sed Latium, imo Galium e monasterio Lirinensi promotum ad episcopatum) hom. 2 *De Adventu*: « His autem, inquit, convenire videntur quedam, que in annalibus Judæorum scripta referuntur, in quibus mare super omnes montes quindecim cubitos altius exaltari narratur stantibus aquis, et in nullam partem fluentibus. Et deinde tantum in abyssum demergetur, ut vix ab ipso spicientibus videri valeat. Postmodum vero revertetur in locum suum, et tunc fortasse illa confusio sonitus maris et fluctuum fiet, de qua hic modo loquitur: neque enim tanta maris fluctuumque commotio, sine magna confusione et sonitu fieri poterit. »

Congruè fervore hic furorque maris puniet furorem et furorem impiorum, quo ipsi aestuarunt ad explendas suas concupiscentias et libidines, juxta illud, *Isai.* LVII, 20: « Impii autem quasi mare fervens, quod quiescere non potest, et redundant fluctus ejus in conculationem et lutum. »

FLUMINA CONCURRENT (græce *απορροώντων*, id est inundant, mergunt, obruent: unde *κατάλασος* et *καταλάσος* est inundatio et diluvium, ut fuit cataclysmus universalis tempore Noe) DURITER, — græce *ἀπρόσθετος*, id est rigide, sæve, præfrecte, præcipitante; unde Vatablus vertit, et *flumina prærupta concurrunt*, scilicet cordes terre, puta impios, qui terram suis sceleribus macularunt, evertent et abradent ab ea.

24. CONTRA ILLOS STABIT SPIRITUS VIRTUTIS, ET TANQUAM TURBO VENTI DIVIDET ILLOS: ET AD ERENUM PERDUCET OMNEM TERRAM INIQUITAS (ita Romana et Græca; perperam ergo aliqui legunt, *iniquitatis*) ILLORUM, ET MALIGNITAS EVERTET SEDES POTENTIUM. — *Spiritus virtutis* est ventus potentie, hoc est potens, validus et vehemens, qualis est turbo, qui omnia in orbem agit et rotat, procella, typho et prester: qui adeo validus sunt, ut naves, domos et montes evellant, et in alium locum transferant. Pro *dividet* græce est, *διωξάντων*, id est *eventilabit*, jactabit: sicut enim vanno eventilantur paleæ, ut sola maneant tritici grana, sic Deus vento hoc eventilabit reprobos, ut soli remaneant justii. Pro *ad erenum deducet*, græce est *ἐρημώσων*, id est *desolabit*, desertum et desolatam faciet terram. De his venit ait Ecclesiasticus, cap. XXXII, vers. 33: « Sunt spiritus qui ad vindictam creati sunt, et in furore suo confirmaverunt tormenta sua. » Est hæc *quarta* acies Dei, ventorum et procellarum, tum super terram, tum sub terra grassantium: super terram enim sternent homines, segetes, arbores, pomos, etc.; sub terra excitabunt terræ motus, adeoque, ut nonnulli censent, totam terram in die judicii a suo centro convellent, ut impios percellant et obruant. Notum est ex historiis quantas strages terræ motus ediderint Constantinopoli, in Asia, Bithynia cæterisque provinciis: at tædem longe

maiores edent sub diem iudicii, adeo ut omnes domos, arces, moenia, urbes, etc., concutiant, deiciant et sternant, ut totam terram videantur desolare, et in eremum sive solitudinem redigere, juxta illud, *Nah. i, 3*: « Deus in tempestate et turbine vias ejus; » et *Jerem. XXIII, 18*: « Ecce turbo dominice indignationis egredietur, et tempestate erumpens super caput impiorum veniet. » Omnes hosce turbines et procellas procurantur angeli: hi enim sunt administri divinae providentiae et vindictae.

AD EREMUM (id est ad extremam solitudinem et desolationem) PERDUCET OMNEM TERRAM. — Hoc enim est *egressus*, juxta illud, *Isai. XIII, 9*: « Ecce dies Domini veniet, crudelis, et indignationis plenus, et ira furorisque ad ponendam terram in solitudinem, et peccatores ejus conterendos de ea: » quare impertinens est multorum expositio, qui per eremum intelligunt infernum, *q. d.* Iniquitas terram, id est incolas terrae, perducit ad infernum, ubi summa erit desolatio.

ET MALIGANTIA (id est peccatum, non tantum actum ex malitia, ut vult Holcot, sed quodlibet: graece enim est *κακουργία*, id est mala operatio, peccatum, scelus, malitia, ut vertit Vatablus, præ-

sertim fraus et dolus) EVERTEET SEDES POTENTIUM, — puta palatia, arces regias, urbes splendidas et magnificas regum et principum. Est epiphonema, *q. d.* Peccatum est noxa et perniciosa hominum, totiusque orbis: ipsum enim evertet in die iudicii omnes terrae arces et urbes, quia propter peccatum omnia hæc diruent angeli. Porro urbis erusque et regni, æque ac orbis ruina et excidium a Deo fieri solet ob duo maxime peccata, scilicet injustitiæ et religionis violatæ, præsertim per dolum et hypocrisis: ob utrumque mundus perit diluvio tempore Noe, ac peribit igne sub diem iudicii.

Huc facit, quod scribit Eusebins *Emissenus*, *hom. 2 De Adventu*: « Terra quoque sua signa dabit, quia terre motus tam magni fient, ut pene omnia manu facta ruant, omnesque lapides etiam parvi conscindantur; et firmæ de montibus descendentes inter homines manebunt, nullique necent; ipsi quoque homines quasi anantes et præ timore arescentes, huc illic discurrerunt tabescent, et his quidem evangelii verba conveniunt videntur, quibus Dominus ait *Luc. XXI, 26*: *Arescentibus hominibus præ timore et expectatione, quæ supervenient universo orbi.* »

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Reges et principes sui officii serio admonet. quod, si male illud obeant, a Deo iudicantur et graviter plerumque sunt: potentes enim potenter tormenta patientur; unde vers. 10, adhortatur eos ad studium sapientiarum legisque Dei, cujus proinde vers. 19, elogia, dotes et effectus (ac præsertim iustitiam et comitatem, quæ omnes sui cupidus præoccupat, seseque prior us offert) recenset, quod scilicet præstat incorruptionem, proximum Deo officiat, et deducit ad regnum perpetuum.

1. Melior est sapientia quam vires: et vir prudens quam fortis. 2. Audite ergo, reges, et intelligite, discite, iudices finium terre. 3. Præbete aures vos, qui continetis multitudines, et placetis vobis in turbis nationum: 4. quoniam data est a Domino potestas vobis, et virtus ab Altissimo, qui interrogabit opera vestra, et cogitationes scrutabitur: 5. quoniam cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis nec custodistis legem justitiam, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. 6. Horrende et cito apparebit vobis: quoniam iudicium durissimum his, qui præsent, fiet. 7. Exiguo enim conceditur misericordia: potentes autem potenter tormenta patientur. 8. Non enim subtrahet personam cuiusquam: Deus, nec verebitur magnitudinem cuiusquam: quoniam pusillum et magnum ipse fecit, et æqualiter cura est illi de omnibus. 9. Fortioribus autem fortior instat cruciatio. 10. Ad vos ergo, reges, sunt hi sermones mei, ut discatis sapientiam, et non excidatis. 11. Qui enim custodierint iusta, iuste iustificabuntur: et qui didicerint ista, inveniunt qui respondeant. 12. Concupiscite ergo sermones meos, diligite illos, et habebitis disciplinam. 13. Clara est, et quæ nunquam marcescit sapientia, et facile videtur ab his qui diligenter eam, et inventur ab his qui quærunt illam. 14. Præoccupat qui se concupiscunt, ut illi se prior estendat. 15. Qui de luce vigilaverit ad illam, non laborabit; assidentem enim

illam foribus suis inveniet. 16. Cogitare ergo de illa, sensus est consummatus: et qui vigilaverit propter illam, cito securus erit. 17. Quoniam dignos seipsa circum quærens, et in viis ostendit se illis hilariter, et in omni providentia occurrit illis. 18. Initium enim illius verissima est disciplina: concupiscentia. 19. Cura ergo disciplina, dilectio est: et dilectio, custodia legum illius est: custoditio autem legum, consummatio incorruptionis est: 20. incorruptio autem facit esse proximum Deo. 21. Concupiscentia itaque sapientia: deducit ad regnum perpetuum. 22. Si ergo delectamini sedibus et sceptris, o reges populi, Diligite sapientiam, ut in perpetuum regnetis: 23. diligite lumen sapientia, omnes qui præstis populis. 24. Quid est autem sapientia, et quemadmodum facta sit referam: et non abscondam a vobis sacramenta Dei, sed ab initio natiuitatis investigabo, et ponam in lucem scientiam illius, et non præteribo veritatem: 25. neque cum invidia tabescente iter habebit: quoniam talis homo non erit particeps sapientia. 26. Multitudo autem sapientium sanitas est orbis terrarum: et rex sapiens stabilimentum populi est. 27. Ergo accipite disciplinam per sermones meos, et proderit vobis.

1. MELIOR EST SAPIENTIA, QUAM VIRES: ET VIR PRUDENS, QUAM FORTIS. — Hæc gnome jam deest in Graeco, ipsa autem initio capituli ponitur quasi thema et argumentum, quod toto capite pertractatur: quia enim reges suum robur et splendorem collocant in viribus et fortitudine suorum militum, urbium et opum, uti fecit primus orbis rex et tyrannus Nemrod, sed imprudenter et frustra, hinc illud elidit, docetque regi firmamentum magis esse sapientiam quam vires, ac proinde eos ad studium sapientia incitat. Hinc gnome similis est illa, *Proverb. XVI, 32*: « Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnator urbium; » et illa, *Eccle. IX, 16*: « Et dicebam ego meliorem esse sapientiam fortitudine. » Unde putant nonnulli hæc gnomen ex illis esse desumptam: vide ibi dicta.

Est ergo hic conclusio, educta ex principiis assignatis cap. præced. : ibi enim descripsit impiorum in die iudicii gemitus, quod in vita studuerint vanitati opum, deliciarum et honorum, neglecta veritate sapientia: quare sibi iram et vindictam Dei omniumque creaturarum accersiverunt. Ex quibus hic concludit: Ergo, o reges et principes, si sapitis, si acrem Dei vindictam vitare cupitis, studeate veritati, non vanitati; vacate sapientia, non cupiditati: hic enim est scopus totius libri. Unde subdit:

2. AUDITE ERGO, REGES, ET INTELLIGITE, DISCITE, IUDICES FINIUM TERRÆ. — Audite meam adhortationem ad studium sapientia: alludit ad illud, *Psalm. II*: « Et unice, reges, intelligite, crudimini, qui iudicatis terram, » reges enim et principes, qui rempublicam regunt, totius populi sunt duces et doctores: docent et in eum civitatis, id est iuste, probe et concorditer vivere; unde rex hebraice et magis chaldaice vocatur מלך *melech*, id est *consulor*. Radix enim מלך *malach*, id est *regnare*, significat regnum consilio, prudentia, legibus administrare, ac legitime gubernare; hæc chaldaice מלכי מלכי *milhi* est *consilium meum*: vide dicta, *Daniel. IV, 24*. Latine quoque *magistratus* dicitur, quasi *magister populi*, ait Varro lib. *IV De Lingua Latina*: sicut enim magister docet regitque pueros, sic princeps populum. Rursum, sicut anima est auriga corporis, sic princeps populi, ipse enim in eo est id quod mens, sensus, ratio est in corpore, ac quod sol est in orbe: instar solis enim subditos omnes lustrat et illustrat, celerique motu et influxu in se ipsum diffusus cunctis suam lucem, id est sapientiam, providentiam, vigilantiam et beneficentiam imperit, quare magna sapientia pollet oportet: « Discite ergo eam, o iudices, » id est principes, « finium terre: » olim enim precipuum munus regum et principum erat iudicare, et lites populi decidere; inde hæc vox per ampliationem ad quodvis regis officium extenditur, ut *iudicare* sit idem, quod iuste regere et gubernare, uti dixi cap. I, vers. 1, puta præcipere, prohibere, permittere, punire et præmiare, hi enim sunt quinque domini et jurisdictionis actus sive officia. Porro, quia nemo nascitur sapiens, hinc sapientia magno studio etiam a regibus discenda est, nemo enim recte docet, nisi qui prius recte didicit. Rursum, quia sapientia est vasta et quasi immensa, hinc semper discenda est, etiam a senibus, ut Cato aiebat se discere quotidie, etiam in senio, usque ad mortem, ac senescendo discere et dicendo senescere. Ergo *discite* significat reges debere esse doctiles, ut libenter doctores remque peritos audiant, ab hisque ea que ignorant discant: multi enim dignitate, quam habent, inflati nolunt a quorumque doctri, sed volunt omnes docere, etiam illa que nesciant, que magna est superbia, æque ac imprudentia. Quocirca Salomon, *III Reg. III, 9*, postulans sapientiam a Deo poscit pariter *cor docile*, hebraice *cor audiens*; Septuaginta *cor sapiens* nam, ut ait Plato, sapiens est docilis; » et S. Paulus, *II Timoth. II, 24*, vult servum Dei esse doctilem, ut sana prudentum consilia audiat, isque obediat: